

Alber Kami

Pravednici

O love! O life! Not life but love in death
Romeo i Julija (IV, 5)

Preveo: Milan Bunjevac

Lica:

DORA DULEBOVA
VELIKA KNEGINJA
IVAN KALJAJEV
STEPAN FJODOROV
BORIS ANENKOV
ALEKSEJ VOJNOV
SKURATOV
FOKA
ČUVAR

PRVI ČIN

(Stan terorista. Jutro. Zavesa se diže; u tišini. Na sceni su Dora i Anenkov, nepomični. Čuje se zvuk zvona na ulaznim vratima. Anenkov pokretom zadržava Doru koja kao da bi htela da progovori. Još dva zvuka zvona, jedan za drugim.)

ANENKOV: On je. (Izlazi. Dora čeka, i dalje nepomična. Anenkov se vraća sa Stepanom, koga drži za ramena.) On je! Evo Stepana!

DORA (Ide u susret Stepanu i hvata ga za ruku.) Kakva sreća, Stepane.

STEPAN: Zdravo, Doro.

DORA (Gleda ga) Prošlo je tri godine. Već.

STEPAN: Da, tri godine. Uhapsili su me upravo kada sam krenuo na sastanak sa vama.

DORA: Čekali smo te. Vreme je prolazilo, a srce mi se sve više stezalo. Nismo imali hrabrosti ni da jedno drugom pogledamo u oči.

ANENKOV: Morali smo da ponovo promenimo stan.

STEPAN: Znam.

DORA: A tamo, Stepane?

STEPAN: Tamo?

DORA: Na robiji?

STEPAN: Odatle se beži.

ANENKOV: Da, bilo nam je drago kad smo čuli da si se domogao Švajcarske.

STEPAN: I Švajcarska je robija, Borja.

ANENKOV: Šta to govoriš! Pa, oni su bar slobodni.

STEPAN: Sloboda je robija do god na Zemlji postoji ma i jedan jedini čovek koji nije slobodan. Bio sam slobodan a neprestano sam mislio na Rusiju i njeno roblje. (Pauza)

ANENKOV: Stepane, srećan sam što te je Partija poslala ovamo.

STEPAN: Morali su. Gušio sam se. Stupiću u akciju, najzad stupiti u akciju... (Gleda Anenkova) Ubićemo ga, zar ne?

ANENKOV: Siguran sam.

STEPAN: Ubićemo tog krvnika! Borja, ti zapovedaj, ja ću te slušati.

ANENKOV: Nije mi potrebno tvoje obećanje, Stepane. Svi smo mi braća.

STEPAN: Potrebna je disciplina. To sam shvatio na robiji. Revolucionarnoj socijalističkoj partiji potrebna je disciplina. Samo ako budemo disciplinovani, ubićemo velikog vojvodu i srušiti tiraniju.

DORA (Prilazi mu) Sedi, Stepane. Sigurno si umoran posle tako dugog puta.

STEPAN: Ja nikada nisam umoran. (Pauza. Dora seda.)

STEPAN: Je li sve spremno, Borja?

ANENKOV (Drugim tonom) Već mesec dana dvojica naših prate kretanje Velikog vojvode. Dora je prikupila potreban materijal.

STEPAN: Je li napisan proglas?

ANENKOV: Da. Cela će Rusija znati da je udarna grupa revolucionarne socijalističke partije bacila bombu na velikog vojvodu Sergeja, da bi ubrzala oslobođenje ruskog naroda. Tako će i carski dvor saznati da smo spremni da nastavimo terorističke akcije, sve dok zemlja ne bude vraćena narodu. Da, Stepane, da, sve je spremno! Čas se primiće.

STEPAN: Šta treba da radim?

ANENKOV: Za početak, pomagaj Dori. Švajcer, koga zamenjuješ takođe je radio s njom.

STEPAN: I poginuo?

ANENKOV: Da.

STEPAN: Kako?

DORA: Nesrećan slučaj. (Stepan je gleda, ona izbegava njegov pogled.)

STEPAN: A onda?

ANENKOV: A onda ćemo videti. Moraš biti spreman da nas zameniš ako bude potrebno i da održiš vezu s Centralnim komitetom.

STEPAN: Ko su nam drugovi?

ANENKOV: Vojnov, sreo si ga u Švajcarskoj. Imam poverenja u njega, uprkos njegovoj mladosti. Janeka ne znaš.

STEPAN: Janeka?

ANENKOV: Kaljajev. Zovemo ga i Pesnik.

STEPAN: To nije ime za teroristu.

ANENKOV (Smeje se.) Janek baš misli suprotno. On kaže da je poezija revolucionarna.

STEPAN: Samo je bomba revolucionarna. (Pauza)

STEPAN: Doro, misliš li da ću moći da ti pomognem?

DORA: Da. Samo treba paziti da se ne razbije cev.

STEPAN: A ako se razbije?

DORA: Tako je poginuo Švajcer. (Pauza) Zašto se smeškaš, Stepane?

STEPAN: Zar se smeškam?

DORA: Da.

STEPAN: Dešava mi se to. (Pauza. Stepan kao da o nečem razmišlja.) Doro, da li bi jedna bomba bila dovoljna da ovu kuću dignu u vazduh?

DORA: Jedna ne. Ali bi je oštetila.

STEPAN: Koliko bi bombi bilo potrebno da se u vazduh digne Moskva?

ANENKOV: Ti si lud! Šta hoćeš time da kažeš?

STEPAN: Ništa. (Zvonjenje na vratima. Oni osluškuju i čekaju. Zvono se čuje još dva puta. Anenkov odlazi u predsoblje i vraća se s Vojnovim.)

VOJNOV: Stepane!

STEPAN: Zdravo. (Rukuju se. Vojnov prilazi Dori i ljubi je.)

ANENKOV: Je li sve u redu, Aleksej?

VOJNOV: Da.

ANENKOV: Jesi li proučio put od dvorca do pozorišta?

VOJNOV: Sad mogu da ga nacrtam. Gledaj. (Crta) Zaokreti, suženi prolazi, gužve... kola će proći ispod naših prozora.

ANENKOV: Šta označavaju ova dva krsta?

VOJNOV: Jedan mali trg na kojem će konji usporiti i pozoriste ispred kojeg će se zaustaviti. To su po mom mišljenju najpogodnija mesta.

ANENKOV: Daj da vidim.

STEPAN: Uhode?

VOJNOV (Okleva) Ima ih mnogo.

STEPAN: Plaše te.

VOJNOV: Osećam se nelagodno.

ANENKOV: Niko se s njima ne oseća lagodno. Ne uzbuđuj se.

VOJNOV: Ne bojim se ja ničega. Jedino ne mogu da se naviknem da lažem.

STEPAN: Ceo svet laže. Samo treba dobro lagati, to je sve.

VOJNOV: Nije to lako. Kad sam bio student drugovi su mi se podsmevali jer nisam umeo da se pretvaram. Govorio sam ono što sam mislio. Najzad su me izbacili s univerziteta.

STEPAN: Zašto?

VOJNOV: Na času istorije profesor me upitao kako je Petar Veliki sagradio Petrograd.

STEPAN: Dobro pitanje.

VOJNOV: S bičem i u krvi, odgovorio sam. I najurili su me.

STEPAN: I šta je dalje bilo?

VOJNOV: Shvatio sam da nije dovoljno ukazivati na nepravdu. Treba dati život u borbi protiv nje. Sada sam srećan.

STEPAN: Pa ipak, ti lažeš?

VOJNOV: Lažem. Ali neću više lagati onog dana kad bacim bombu. (Zvono. Dvapat pa jednom. Dora poleti)

ANENKOV: To je Janek.

STEPAN: Nije isti signal.

ANENKOV: Janeku se prohtelo da ga izmeni. On ima svoj vlastiti signal. (Stepan sleže ramenima. Čuje se DORIN glas u predsoblju. Ulaze Dora i Kaljajev ruku pod ruku. Kaljajev se smeje.)

DORA: Janek. A ovo je Stepan koji je došao na mesto Švajcera.

KALJAJEV: Budi nam dobro došao, brate.

STEPAN: Hvala. (Dora i Kaljajev sedaju naspram ostalih.)

ANENKOV: Janek, jesi li siguran da ćeš prepoznati kočiju?

KALJAJEV: Da, video sam je dvapat na tenane. Neka se samo pojavi na vidiku i prepoznaću je između hiljadu drugih! Zapazio sam sve pojedinosti. Na primer, jedno

staklo na levom fenjeru je okrnjeno.

VOJNOV: A uhode?

KALJAJEV: Čitavi rojevi. Ali mi smo stari prijatelji. Kupuju mi cigarete. (Smeje se.)

ANENKOV: Je li Pavel potvrdio informaciju?

KALJAJEV: Veliki vojvoda će ove nedelje ići u pozorište. Za koji čas Pavel će saznati tačno koji dan i predaće poruku vrataru. (Okreće se prema Dori i smeje se.) Imamo sreće, Doro.

DORA (Gleda ga) Nisi više torbar? Sad si veliki gospodin. Kako si lep. Ne žališ za torbarenjem?

KALJAJEV (Smeje se) Istina je da sam bio vrlo ponosan na to. (Stepanu i Anenkovu) Proveo sam dva meseca u posmatranju torbara i više od mesec dana u vežbanju u mojoj sobici. Moje kolege ni jednog trenutka nisu ništa posumnjale. »Silan momak«, govorili su. »Taj bi bio u stanju i carevu kosu da proda.« I onda su oni počeli mene da podražavaju.

DORA: Naravno, ti si se smejaao.

KALJAJEV: Znaš dobro da ne mogu da se uzdržim. To prerušavanje, pa taj nov način života... Sve me je to zabavljalo.

DORA: Ja ne volim prerušavanja. (Pokazuje svoju haljinu.) Pa ova raskošna odeća! Borja je baš mogao da mi nađe nešto drugo. Glumica! Ja sam prostodušna.

KALJAJEV (Smeje se) Tako si lepa u toj haljini!

DORA: Lepa! Volela bih da jesam. Ali o tome ne vredi misliti.

KALJAJEV: Zašto? Oči su ti uvek tužne, Doro. Treba biti veseo, treba biti ponosan.

Lepota postoji, radost postoji! »Na mestima tihim gde te moje srce želelo...

DORA (Smešeći se) Udisao sam večno leto...«

KALJAJEV: O, Doro, ti se sećaš tih stihova. Smešiš se? Kako sam srećan...

STEPAN (Prekida ga) Gubimo vreme. Borja, pretposavljam da treba presresti portira? (Kaljajev ga gleda začuđeno.)

ANENKOV: Da, Doro, da li bi htela da sideš? Ne zaboravi napojnicu. Posle će ti Vojnov pomoći da skupiš materijal u sobi. (Dora i Vojnov izlaze svako na svoju stranu. Stepan odlučno stupa prema Anenkovu)

STEPAN: Ja hoću da bacim bombu.

ANENKOV: Ne, Stepane, već su određeni oni koji će baciti bombe.

STEPAN: Ja te molim. Ti znaš šta to znači za mene.

ANENKOV: Ne. Pravilo je pravilo. (Pauza) Ni ja ne bacam i čekaću ovde. Pravila su stroga.

STEPAN: Ko će baciti prvu bombu?

KALJAJEV: Ja. Vojnov baca drugu.

STEPAN: Ti?

KALJAJEV: To te čudi? Zar nemaš poverenja u mene!

STEPAN: Za to je potrebno iskustvo.

KALJAJEV: Iskustvo? Ti znaš vrlo dobro da se nikad ne baca više od jednog puta i da zatim... Niko je nikad nije bacio dva puta.

STEPAN: Potrebna je sigurna ruka.

KALJAJEV (Pokazuje svoju ruku) Gledaj. Misliš li da će zadrhtati? (Stepan se okreće od njega.) Neće zadrhtati. Šta! Da tiranin bude preda mnom i da oklevam? Kako možeš i da pomisliš tako nešto? Pa čak kad bi mi ruka i zadrhtala znam siguran način da ubijem

Velikog vojvodu.

ANENKOV: Koji?

KALJAJEV: Baciću se pod konjska kopita. (Stepan sleže ramenima i odlazi u pozadinu gde seda.)

ANENKOV: Ne, to nije neophodno. Naprotiv, pokušaću da pobegnem. Potreban si organizaciji, moraš se čuvati.

KALJAJEV: Poslušaću, Borja! Kakva čast, kakva čast za mene! O, biću je dostojan.

ANENKOV: Stepane, ti ćeš biti na ulici dok Janek i Aleksej budu vrebali kočiju.

Prolazićeš u pravilnim razmacima ispod naših prozora i imaćemo ugovoren? znak. Dora i ja ćemo čekati ovde trenutak za izdavanje proklamacije. Ako budemo imali malo sreće Veliki vojvoda će biti ubijen.

KALJAJEV (u oduševljenju) Da, ubiću ga! Kakva sreća ako uspem! Veliki vojvoda, to nije ništa. Treba udariti naviše!

ANENKOV: Prvo Veliki vojvoda.

KALJAJEV: A ako pretrpimo neuspeh, Borja? Vidiš, trebalo bi postupiti kao Japanci.

ANENKOV: Kako to misliš?

KALJAJEV: Za vreme rata Japanci se nisu predavali. Izvršavali su samoubistvo.

ANENKOV: Ne, ne misli na samoubistvo.

KALJAJEV: Nego na šta?

ANENKOV: Na nove terorističke akcije.

STEPAN (Iz pozadine) Za samoubistvo je potrebno da čovek mnogo voli samoga sebe. Pravi. Revolucionar ne može da voli samoga sebe.

KALJAJEV (Naglo se okreće) Pravi revolucionar? Zašto si takav prema meni? Šta sam ti učinio?

STEPAN: Ne volim one što pristupaju revoluciji iz dosade.

ANENKOV: Stepane!

STEPAN (Ustaje i prilazi im) Da, grub sam. Ali za mene mržnja nije igra. Nismo ovde zato da bismo se sami sebi divili. Ovde smo zato da uspemo.

KALJAJEV (tiho) Zašto me vređaš? Ko ti je rekao da se dosađujem?

STEPAN: Ne znam. Menjaš ugovoreni znak, voliš da se igraš torbara, recituješ stihove, hoćeš da se baciš pod konjska kopita, a sad opet samoubistvo... (Gleda ga.) Nemam poverenja u tebe.

KALJAJEV (Savlađujući se) Ne poznaješ me, brate. Ja volim život. Ne dosađujem se. Pristupio sam revoluciji zato što volim život.

STEPAN: Ja ne volim život nego pravdu koja je iznad njega.

KALJAJEV (S vidljivim naporom) Svako služi pravdi onako kako ume. Treba se pomiriti s činjenicom da smo različiti. Treba da se volimo, ako možemo.

STEPAN: Ne možemo.

KALJAJEV (Plane) Šta ćeš onda ti među nama?

STEPAN: Došao sam da ubijem jednog čoveka, ne da ga volim niti da pozdravljam njegovu različitost.

KALJAJEV (Žestoko) Nećeš ga ubiti sam i ni u čije ime. Ubićeš ga s nama i u ime ruskog naroda. To je tvoje opravdanje.

STEPAN (I on žestoko) Ono mi nije potrebno. Dobio sam ga jedne noći i jednom za svagda pre tri godine na robiji. I neću dopustiti...

ANENKOV: Dosta! Jeste li poludeli? Jeste li zaboravili šta smo mi? Braća, sjedinjena,

okrenuta zajedničkom cilju a to je smaknuće tirana radi oslobođenja zemlje! Ubijamo zajednički i ništa nas ne može rastaviti. (Pauza. Posmatra ih.) Hodi, Stepane, treba da ugovorimo znak... (Stepan izlazi.)

ANENKOV (Kaljajevu) Nije to ništa. On je mnogo propatio. Razgovaraću s njim.

KALJAJEV (vrlo bled) Borja, on me je uvredio. (Ulazi Dora.)

DORA (Videći Kaljajeva) Šta se desilo?

ANENKOV: Ništa. (Izlazi)

DORA (Kaljajevu) Šta se desilo?

KALJAJEV: Već smo se sukobili. On me ne voli. (Dora ćuteći odlazi do stolica i seda. Pauza.)

DORA: Mislim da on nikoga ne voli. Biće srećniji kad sve bude gotovo. Ne budi tužan.

KALJAJEV: Tužan sam. Potrebno mi je da me svi vi volite. Sve sam ostavio zbog Organizacije. Kako mogu podneti da mi moja braća okreću leđa? Ponekad imam utisak da me ne shvataju. Da li sam ja tome kriv? Nespretn sam, znam...

DORA: Vole te i shvataju te. Stepan je drukčiji.

KALJAJEV: Ne. Znam šta on misli. To je i Švajcer govorio: "Suviše neobičan da bi bio revolucionar." Hteo bih da im objasnim da ja nisam neobičan. Nalaze da sam malo previše lud, previše neposredan. Međutim, i ja verujem u ideju kao i oni. I ja hoću da se žrtvujem kao i oni. I ja mogu biti vešt, ćutljiv, pritvoran, efikasan. Samo, život mi se i dalje čini divnim. Volim lepotu, sreću! Zato i mrzim despotizam. Kako da im to objasnim? Revolucija, naravno! Ali revolucija radi života, da bi život mogao biti bolji, razumeš?

DORA (poneseno) Da... (Tiše, posle kraće pauze) A ipak ćemo ubiti.

KALJAJEV: Ko, mi?... A, misliš... To nije isto. A ne, to nije isto! Uostalom, mi ubijamo da bismo izgradili bolji svet u kojem nikad više niko neće ubijati. Pristajemo da budemo zločinci samo zato da bi konačno zemlju nastanili nevini.

DORA: A ako ne bude tako?

KALJAJEV: Ćuti, znaš dobro da je to nemoguće. Onda bi Stepan imao pravo. Trebalo bi pljunuti na lepotu.

DORA: Ja sam duže od tebe u Organizaciji. Znam da ništa nije jednostavno. Ali ti imaš veru... Svima nam je potrebna vera.

KALJAJEV: Veru? Ne. Samo ju je jedan imao.

DORA: Ti imaš duševnu snagu. I sve ćeš ukloniti s puta da bi išao do kraja. Zašto si tražio da baciš prvu bombu?

KALJAJEV: Može li se govoriti o terorističkoj akciji ne uzimajući u njoj učešća?

DORA: Ne.

KALJAJEV: Treba biti u prvim redovima.

DORA (Kao da o nečem razmišlja) Da. Prvi red i poslednji trenutak. Moramo na to misliti. U tome je hrabrost, oduševljenje koje nam je potrebno... koje ti je potrebno.

KALJAJEV: Već godinu dana ne mislim ni na šta drugo. Za taj trenutak sam živio do sada. I sada znam da ću hteti da skončam tamo, pored Velikog vojvode. Dati svoju krv do poslednje kapi ili planuti odjednom u plamenu eksplozije i nista ne ostaviti za sobom. Shvataš li zašto sam tražio da bacim bombu? Umreti za ideju je jedini način da se bude na visini ideje. To je opravdanje.

DORA: I ja želim takvu smrt.

KALJAJEV: Da, to je sreća na kojoj se može nekome zavideti. Ponekad se noću

prevrćem na svojoj torbarskoj slamarici. Muči me jedna misao: načinili su od nas ubice. Ali istovremeno pomislim da ću i ja umreti i onda se smirim. Znaš, nasmešim se i ponovo zaspim kao dete.

DORA: Tako je dobro, Janek. Ubiti i umreti. Ali ja mislim da postoji i veća sreća.

(Pauza. Kaljajev je gleda. Ona obara oči.) Gubilište.

KALJAJEV (grozničavo) Mislio sam na to. Umreti u trenutku izvršenja atentata, to ostavlja nešto nedovršeno. Nasuprot tome, između atentata i gubilišta postoji čitava večnost, možda jedina moguća za čoveka.

DORA (Ubeđuje ga hvatajući ga za ruke) To je misao koja bi morala da ti pomogne. Mi plaćamo više nego što dugujemo.

KALJAJEV: Kako to misliš?

DORA: Prinudeni smo da ubijamo, je li tako? Mi hotimice žrtvujemo jedan život, samo jedan?

KALJAJEV: Da.

DORA: Ali izvršiti atentat a zatim otići na gubilište, to znači dati svoj život dva puta. Mi plaćamo više nego što dugujemo.

KALJAJEV: Da, to znači umreti dva puta. Hvala, Doro. Niko nam ništa ne može prebaciti. Sada sam siguran u sebe. (Pauza) Šta ti je, Doro? Zašto čutiš?

DORA: Htela bih da ti još pomognem. Samo...

KALJAJEV: Samo?

DORA: Ne, ja sam luda.

KALJAJEV: Sumnjaš u mene?

DORA: O, ne, mili moj, sumnjam u sebe. Od Švajcerove smrti dolaze mi ponekad čudne misli. Najzad, ne treba ja da ti kažem šta će sve biti teško.

KALJAJEV: Volim ono što je teško. Ako me ceniš, reci.

DORA (Gledajući ga) Znam. Ti si hrabar. Baš to me plaši. Ti se smeješ, ti se oduševljavaš, ti ideš da se žrtvuješ pun oduševljenja. Ali kroz nekoliko sati će trebati izići iz tog zanosa i delati. Možda je bolje govoriti o tome unapred... da bi se izbeglo neko iznenađenje, neka slabost...

KALJAJEV: Neće biti slabosti. Recu to što misliš.

DORA: Atentat, gubilište, umreti dva puta, to je ono najlakše. Za to je dovoljna tvoja srčanost. Ali prvi red... (Ona začuti, pogleda ga i kao da se koleba.)

DORA: Iz prvog reda ćeš ga videti...

KALJAJEV: Koga?

DORA: Velikog vojvodu.

KALJAJEV: Jedva jedan trenutak.

DORA: Za jedan trenutak ćeš ga videti! O, Janek, moraš znati, moraš se pripremiti! Čovek je čovek! Možda Veliki vojvoda ima blage oči. Videćeš kako se češe iza uha ili kako se veselo osmehuje. Ko zna, možda će na obrazu imati malu posekotinu od brijanja. I ako te pogleda u tom trenutku...

KALJAJEV: Ne ubijam ja njega. Ja ubijam despotizam.

DORA: Naravno, naravno. Treba ubiti despotizam. Ja ću pripremiti bombu i kad budem zatvarala cev, znaš, u najtežem trenutku, kad su živci napregnuti, imaću u srcu neko čudno osećanje sreće. Ali ja ne poznajem Velikog vojvodu. A bilo bi mi mnogo teže kad bi on za to vreme sedeo preda mnom. A ti, ti ćeš ga videti izbliza. Sasvim izbliza...

KALJAJEV (sa žestinom) Neću ga videti.

DORA: Zašto? Zar ćeš zatvoriti oči?

KALJAJEV: Ne. Ali ako me bog bude pomogao, obužeće me mržnja u pravom trenutku i zaslepiće me. (Zvono. Samo jednom. Oni se ukoče. Ulaze Stepan i Vojnov) Glasovi u predsoblju. (Ulazi Anenkov.)

ANENKOV: To je bio portir. Veliki vojvoda će ići u pozorište sutra. (Posmatra ih.) Doro, treba da sve bude spremno.

DORA (prigušeno) Da. (Polako izlazi.)

KALJAJEV (Gleda je kako izlazi potom blagim glasom, okrećući se Stepanu) Ja ću ga ubiti. S radošću!

zavesa

DRUGI ČIN

(Sutradan uveče. Isti dekor. Anenkov je na prozoru, Dora pored stola.)

ANENKOV: Na svojim su mestima. Stepan je upalio cigaretu.

DORA: U koliko sati treba da prođe Veliki vojvoda?

ANENKOV: Svakog časa. Slušaj. Nije li to kočija? Nije.

DORA: Sedi. Smiri se.

ANENKOV: A bombe?

DORA: Sedi. Ništa više ne možemo da učinimo.

ANENKOV: Možemo. Da im zavidimo.

DORA: Tvoje mesto je ovde. Ti si vođa.

ANENKOV: Ja sam vođa. Ali Janek vredí više nego ja, a on će možda...

DORA: Rizik je isti za sve. Za onoga koji baca i za onoga koji ne baca.

ANENKOV: Rizik je konačno isti. Ali u ovom trenutku su Janek i Aleksej na vatrenoj liniji. Znam da ne smem biti s njima. Pa ipak, ponekad se pitam ne pristajem li odviše lako na svoju ulogu. Najzad, to je vrlo udobno - biti prinuđen da ne baciš bombu.

DORA: Pa i kad bi bilo tako? Glavno je da radiš ono što treba do kraja.

ANENKOV: Kako si ti mirna!

DORA: Nisam ja mirna - ja se bojim. Evo već tri godine od kako sam s vama, dve godine kako pravim bombe. Sve sam uradila i mislim da ništa nisam zaboravila.

ANENKOV: Naravno, Doro.

DORA: E vidiš, već tri godine me muči strah, i to onaj strah koji te jedva napušta za vreme spavanja i koji

ujutru ponovo nalaziš osvežen. I morala sam da se na to priviknem. Naučila sam se da budem mirna onda

kad se najviše bojim. Nemam na što da budem ponosna.

ANENKOV: Naprotiv, budi ponosna. Ja ništa nisam prevladao. Znaš li ti da ja žalim za prošlim danima, za sjajnim životom, za ženama... Da, voleo sam žene, vino, beskrajne noći.

DORA: Slutila sam to, Borja. Zato te toliko i volim. Tvoje srce nije mrtvo. Čak i ako još uvek želi zadovoljstva, i to je bolje nego ona strašna tišina koja se ponekad nastani na mesto krika.

ANENKOV: Šta to govoriš? Ti? To nije moguće?

DORA: Slušaj. (Dora se naglo diže. Čuje se zvuk kočije, zatim tišina.) Ne, to nije on.

Srce mi lupa. Vidiš, još nista nisam naučila.

ANENKOV (Ide do prozora) Pažnja. Stepan daje znak. To je on. (Odista se čuje u daljini buka kočije koja se sve više približava, prolazi ispod prozora i počinje se udaljavati.

Duga pauza.) Za nekoliko trenutaka... (Osluškuju) Kako to dugo traje. (Dora napravi jedan pokret. Duga pauza. U daljini se čuju zvona.) To nije moguće. Trebalo bi da je Janek već bacio svoju bombu... Kočija je sigurno već stigla do pozorišta. A Aleksej? Gledaj! Stepan se vraća i trči prema pozorištu.

DORA (Baca se na njega.) Janek je uhapšen. Sigurno je uhapšen.

ANENKOV: Čekaj. (Osluškuje) Ne. Gotovo je.

DORA: Kako se to desilo? Da Janek bude uhapšen a da ništa nije učinio! Znam da je bio spreman na sve. Hteo je zatvor i suđenje, ali tek pošto ubije Velikog vojvodu! Ne ovako, ne, ne ovako!

ANENKOV (Gleda napolje) Vojnov! Brzo! (Dora ide da otvori. Ulazi Vojnov, unezveren) Aleksej, govori, brzo.

VOJNOV: Ništa ne znam. Čekao sam prvu bombu. Video sam kako kočija zaokreće oko ugla i ništa se nije desilo. Izgubio sam glavu. Pomislio sam da si u poslednjem trenutku izmenio plan, oklevao sam. A onda sam dotrčao ovamo...

ANENKOV: A Janek?

VOJNOV: Nisam ga video.

DORA: Uhapšen je.

ANENKOV (koji stalno gleda napolje) Evo ga! (Dora ponovo izlazi da otvori. Ulazi Kaljajev, obliven suzama.)

KALJAJEV (unezveren) Braćo, oprostite mi. Nisam mogao. (Dora mu prilazi i uhvati ga za ruku.)

DORA: Nije to ništa.

ANENKOV: Šta se dogodilo?

DORA: Nije to ništa. Ponekad se u poslednjem trenutku sve sruši.

ANENKOV: Ama to nije moguće.

DORA: Ostavi ga. Nisi ti jedini, Janek. Ni Švajcer nije mogao prvi put.

ANENKOV: Janek, jesi li se uplašio?

KALJAJEV (poskoči) Uplašio. Ne. To ne smeš! (Čuje se ugovoreni znak. Na znak Anenkova Vojnov izlazi. Kaljajev je slomljen. Tišina. Ulazi Stepan.)

ANENKOV: Dakle?

STEPAN: Bilo je dece u kočiji Velikog vojvode.

ANENKOV: Dece?

STEPAN: Da. Nećak i nećaka Velikog vojvode.

ANENKOV: Trebalo je da bude sam, po Orlovu.

STEPAN: S njima je bila i Velika vojvotkinja. Pretpostavljam da je to bilo previše za našeg pesnika. Na sreću, uhode nisu ništa primetile. (Anenkov nešto tiho govori Stepanu. Svi gledaju Kaljajeva koji diže pogled prema Stepanu.)

KALJAJEV (unezveren) Nisam to mogao predvideti... Deca, naročito deca. Jesi li ikad posmatrao decu? Onaj ozbiljan pogled koji ponekad imaju... A trenutak pre toga, u senci na uglu malog trga, bio sam srećan. Kad su se svetiljke kočije zablislale u daljini moje srce je zakucalo od radosti, kunem ti se. Kucalo je sve jace što se buka točkova više približavala. Kakvu je buku pravilo u meni. Hteo sam da skačem. Mislim da sam se i smejaio. I govorio sam u sebi »da, da«... Shvataš? (Skida pogled sa Stepana i ponovo se

skljoka.) Potrčao sam prema kočiji. I tada sam ih video. Ne, ona se nisu smejala. Držala su se ukočeno i gledala u prazno. Kako su izgledala tužno! Izgubljena u svojim paradnim odelima, s rukama na bokovima, ukočenih grudi, sa svake strane vrata! Nisam video Veliku vojvotkinju. Samo sam njih video. Da su me pogledala mislim da bih bacio bombu. Bar da ugasm taj tužni pogled. Ali gledala su stalno preda se. (Diže pogled prema ostalima. Tišina. Još tiše.) A onda ne znam šta se dogodilo. Moja ruka je postala slaba. Noge su mi drhtale. Sledećeg trenutka bilo je već kasno. (Tišina. Gleda u zemlju.) Doro, da li sam sanjao, čini mi se da su zvona zvonila u tom trenutku?

DORA: Ne, Janek, nisi sanjao. (Ona stavlja ruku na njegovu. Kaljajev diže glavu i vidi da ga svi gledaju. Ustaje)

KALJAJEV: Gledajte me, braćo, gledaj me Borja, ja nisam kukavica, ja nisam ustuknuo. Nisam ih očekivao. Sve se odigrao prebrzo. Ta dva mala ozbiljna lica u mojoj šaci, taj ogroman teret. Na njih je trebalo baciti. Tako. Pravo. O, ne! Nisam mogao. (Gleda ih jedno po jedno.) Nekad ranije kad sam vozio kola, tamo kod nas, u Ukrajini, jurio sam kao vetar, nisam se bojao ničega. Ničega na svetu, sem da pregazim neko dete. Zamišljao sam udarac, tu slabu glavicu kako udara o zemlju, u zamahu... (Ućuti)... Pomozite mi. (Tišina) Hteo sam da se ubijem. Vratio sam se zato što sam smatrao da treba da vam položim račun, da ste vi moje jedine sudije, da ćete mi vi reći da li sam bio u pravu ili ne, da se vi ne možete prevariti. Ali vi ne govorite ništa. (Dora mu se još više primiče, gotovo da ga dodiruje. On ih gleda i sumornim glasom) Evo šta predlažem. Ako odlučite da treba ubiti tu decu, ja ću ih sačekati posle izlaska iz pozorišta i sam ću baciti bombu na kočiju. Znam da neću promašiti. Samo odlučite, ja ću poslušati Organizaciju.

STEPAN: Organizacija ti je bila naredila da ubiješ Velikog vojvodu.

KALJAJEV: To je istina. Ali mi nije naredila da ubijam decu.

ANENKOV: Janek je u pravu. To nije bilo predviđeno.

STEPAN: Morao je da poslušša.

ANENKOV: Ja sam odgovoran. Trebalo je da sve bude predviđeno i da niko ne bude doveden u situaciju da se koleba i pita šta treba da radi. Samo treba odlučiti da li ćemo definitivno propustiti ovu priliku ili ćemo narediti Janeku da čeka izlazak iz pozorišta. Aleksej?

VOJNOV: Ja ne znam. Mislim da bih postupio kao i Janek. Ali nisam siguran u sebe.

(Tiše) Ruke mi drhte.

ANENKOV: Doro?

DORA (žestoko) Ja bih ustuknula kao i Janek. Kako mogu da savetujem drugima ono što sama ne bih bila u stanju da učinim.

STEPAN: Jeste li vi svesni šta znači ova odluka? Dva meseca praćenja, izlaganja opasnostima, dva zauvek izgubljena meseca. Jegor uhapšen ni za šta. Rikov obešen ni za šta. I sve ispočetka? Opet duge nedelje bdenja i dovijanja, neprekidne napetosti, pre no što se ponovo uvreba povoljna prilika? Jeste li vi ljudi?

ANENKOV: Za dva dana će Veliki vojvoda ponovo ići u pozorište, to i sam dobro znaš.

STEPAN: Za ta dva dana postoji opasnost da budemo uhvaćeni, to si sam rekao.

KALJAJEV: Idem.

DORA: Čekaj! (Stepanu) Da li bi ti, Stepane, mogao otvorenih očiju da pucaš iz blizine na dete?

STEPAN: Mogao bih ako bi mi to Organizacija naredila.

DORA: Zašto zatvaraš oči?

STEPAN: Ja? Ja zatvorio oči?

DORA: Da.

STEPAN: Onda je to bilo zato da bih bolje zamislio scenu i odgovorio znajući šta govorim.

DORA: Otvori oči i shvati da bi Organizacija izgubila svoju moć i svoj uticaj ako bi ma i jednog trenutka dopustila da deca budu raskomadana njenim bombama.

STEPAN: Nemam dovoljno razumevanja za te gluposti. Kada budemo odlučili da zaboravimo decu, toga dana ćemo biti gospodari sveta i revolucija će slaviti pobjedu.

DORA: Toga dana će celokupno čovečanstvo omrznuti revoluciju.

STEPAN: Šta to mari ako je mi dovoljno volimo da bismo je nametnuli celokupnom čovečanstvu i spasli ga od njega samog i od njegovog ropstva.

DORA: A ako celo čovečanstvo odbaci revoluciju? A ako ceo narod, za koji se boriš, ne pristane da se ubijaju njegova deca? Da li onda i na njega treba udariti?

STEPAN: Da, treba, sve dok ne shvati. I ja volim narod.

DORA: Ljubav nema to lice.

STEPAN: Ko to kaže?

DORA: Ja, Dora.

STEPAN: Ti si žena i imaš naopaku predstavu o ljubavi.

DORA (žestoko) Ali imam pravu predstavu o tome šta je stid.

STEPAN: Jedan jedini put sam se stideo samoga sebe, i to tuđom krivicom. Kad su me bičevali. Jer mene su bičevali. Zna li vi šta je to bičevanje? Vera je bila pored mene i iz protesta je izvršila samoubistvo. A ja, ja sam preživeo. Od čega bi me sada bilo stid?

ANENKOV: Stepane, svi te ovde vole i postuju. Ali kakvi god bili tvoji razlozi, ne mogu dopustiti da govoriš kako je sve dopušteno. Stotine naše braće su umrle da bi se znalo da nije sve dopušteno.

STEPAN: Ništa od onog što može poslužiti našoj stvari nije zabranjeno.

ANENKOV (ljutito) Je li dopušteno piistupiti policiji i igrati dvostruku igru, kao što je predlagao Evno? Da li bi ti to učinio?

STEPAN: Učinio bih ako treba.

ANENKOV (Ustaje) Stepane, zaboravićemo ovo što si sad rekao iz poštovanja prema onome što si uradio za nas i s nama. Ne zaboravi samo ovo. Sad je reč o tome da li ćemo za koji čas baciti bombe na to dvoje dece.

STEPAN: Deca! Samo vam je ta reč u ustima. Zar vi ama baš ništa ne shvatate? Zato što Janek nije ubio to dvoje, hiljade ruske dece umiraće još godinama od gladi. Da li ste vi videli decu koja umiru od gladi. Ja jesam. I smrt od bombe je pravo zadovoljstvo u poređenju s tom smrću. Ali Janek to nije video. Video je samo dva psića Velikog vojvode. Jeste li vi ljudi? Živite li vi samo u ovom trenutku? Dobro, onda iza berite milosrđe koje leči zlo samo od danas do sutra, a ne revoluciju koja hoće da izleci od svih zala, sadašnjih i budućih.

DORA: Janek pristaje da ubije Velikog vojvodu zato što ta smrt može da ubrza dolazak onog vremena kada ruska deca više neće umirati od gladi. Već to nije lako. Ali smrt neće Velikog vojvode neće sprečiti ni jedno dete da umre od gladi. Čak i u uništavanju postoji nekakav red i nekakve granice.

STEPAN (sa žestinom) Nema grai ica. Stavar je u tome što vi ne verujete u revoluciju.

(Svi ustaju, osim Janeka) Ne verujete. Da verujete u nju potpuno, bezgranično, da ste sigurni u to da ćemo zahvaljujući našim žrtvama i našim pobjedama uspeti da izgradimo

jednu Rusiju oslobođenu od despotizma, jednu slobodnu zemlju koja će postepeno prekriti ceo svet, da ne sumnjate u to da će čovek tada, oslobođen od svojih gospodara i svojih predrasuda, podići prema nebu svoje pravo božansko lice, šta bi za vas značila smrt dvoje dece? Da li biste sebi sva prava, sva, čujete li me. I ako pred tom smrću ustuknete, to je znak da niste sigurni u svoja prava. Vi ne verujete u revoluciju. (Tišina. Kaljajev ustaje.)

KALJAJEV: Stepane, ja se stidim samoga sebe, pa ipak ti neću dopustiti da nastaviš. Pristao sam da ubijam da bih zbacio despotizam. Ali iza ovoga što ti govoriš ja nazirem jedan despotizam koji će, ako se ikad ustoliči, načiniti od mene ubicu dok ja pokušavam da budem izvršilac pravde.

STEPAN: Šta mari što nisi izvršilac pravde, ako je pravda zadovoljena, pa makar zahvaljujući i ubicama. Ti i ja, mi nismo ništa.

KALJAJEV: Mi smo nešto i ti to dobro znaš jer ti i sada govoriš u ime svog ponosa.

STEPAN: Moj se ponos tiče samo mene. Ali ponos celog čovečanstva, njegova pobuna, nepravda u kojoj živi, to se tiče svih nas.

KALJAJEV: Čovek ne živi samo od pravde.

STEPAN: Kad mu se otima hleb, od čega žive ako ne od pravde?

KALJAJEV: Od pravde i od nedužnosti.

STEPAN: Nedužnost? Možda i ja znam nešto o tome. Ali sam odlučio da se na to ne osvrćem i da nateram hiljade ljudi da se na nju ne osvrću kako bi jednog dana poprimila jedan viši smisao.

KALJAJEV: Treba biti vrlo siguran u taj dan da bi se poricalo sve ono zbog čega čovek pristaje da živi.

STEPAN: Ja sam siguran.

KALJAJEV: Ne možeš biti u to siguran. Da bi se saznalo ko je od nas dvojice u pravu trebaće možda žrtve triju generacija, nekoliko ratova i stašne revolucije. Kada se zemlja osuši od te kiše krvi ti i ja ćemo već odavno biti prah.

STEPAN: Onda će doći drugi i ja ih pozdravljam kao svoju braću.

KALJAJEV (više) Drugi... Da! Ali ja, ja volim one koji žive danas na istoj zemlji na kojoj i ja, i ja njih pozdravljam. Za njih se ja borim i pristajem da umrem. A za neku daleku zemlju u koju nisam siguran neću da udaram na svoju braću. Neću da uvećavam živu nepravdu u ime neke mrtve pravde. (Tiše, ali odlučno) Braćo, govoriću vam otvoreno i reći ću vam bar ono što bi vam mogao reći i naš najbedniji seljak: ubistvo deteta je u suprotnosti sa čašću. I ako bude trebalo da se jednoga dana, za moga života, revolucija odrekne časti, ja ću je napustiti. Otići ću, ako tako odlučite, pred pozorište, ali ću se baciti pred konje.

STEPAN: Čast je luksuz rezervisan za one koji imaju kočije.

KALJAJEV: Ne. Ona je poslednje blago siromaha. Ti to dobro znaš, a znaš i da revolucija ima svoju čast. To je ona zbog koje pristajemo da umremo. To je ona, Stepane, koja te je jednog dana ispravila ispod biča i koja i danas iz tebe govori.

STEPAN (krikne) Ćuti. Zabranjujem ti da govoriš o tome.

KALJAJEV (ponesen) Zašto da ćutim? Pustio sam te da kažeš kako ja ne verujem u revoluciju. To je isto kao da si mi rekao da sam u stanju da ubijem Velikog vojvodu bez razloga, da sam ubica. Pustio sam te da mi to kažeš i nisam te udario.

ANENKOV: Janek!

STEPAN: Ponekad je ubijanje bez razloga ako se ne ubija dovoljno.

ANENKOV: Stepane, niko ovde ne deli tvoje mišljenje. Odluka je doneta.
STEPAN: Onda se povinujem. Ali ću uvek govoriti da terorizam nije za osetljive duše.
Mi smo ubice, i to po sopstvenom izboru.
KALJAJEV (izvan sebe) Ne. Ja sam izabrao ubistvo zato da ubistvo ne bi trijumfovalo.
Ja sam izabrao da budem nevin.
ANENKOV: Stepane, Janek, dosta! Organizacija odlučuje da je ubistvo to dvoje dece nepotrebno. Treba ponovo organizovati praćenje. Moramo ponovo biti spremni za akciju kroz dva dana.
STEPAN: A ako deca opet budu s njim?
ANENKOV: Čekaćemo neku drugu priliku.
STEPAN: A ako Velika vojvotkinja bude s njim?
KALJAJEV: Neću je poštediti.
ANENKOV: Slušajte. (Buka kočija. Kaljajev je neodovoljivo privučen prozoru. Ostali očekuju. Kočija se približava, prolazi ispod prozora i udaljuje se.)
VOJNOV (Gledajući Doru koja mu prilazi) Ponovo, Doro...
STEPAN (prezrivo) Da, Aleksej, ponovo... Ali treba valjda učiniti nešto i za čast!

zavesa

TREĆI ČIN

(Isto vreme, dva dana kasnije.)
STEPAN: Šta radi Vojnov? Trebalo bi da je ovde.
ANENKOV: Potrebno mu je da se ispava. A imamo još pola sata vremena.
STEPAN: Mogao bih da odem da vidim šta ima novo.
ANENKOV: Ne. Ne treba se nepotrebno izlagati opasnosti. (Tišina) Janek, zašto ćutiš?
KALJAJEV: Nemam ništa da kažem. Ne brini. (Zvono) Evo ga. (Ulazi Vojnov)
ANENKOV: Jesi li spavao?
VOJNOV: Da, malo.
ANENKOV: Jesi li spavao celu noć?
VOJNOV: Ne.
ANENKOV: Trebalo je. Postoje sredstva za to.
VOJNOV: Pokušao sam. Bio sam suviše umoran.
ANENKOV: Drhte ti ruke.
VOJNOV: Ne. (Svi ga gledaju.) Šta me gledate? Zar čovek ne može biti umoran?
ANENKOV: Može se biti umoran. Mislimo na tebe.
VOJNOV (s neočekivanom žestinom) Na to je trebalo misliti ranije. Da je bomba bačena pre dva dana više ne bismo bili umorni.
KALJAJEV: Oprosti mi, Aleksej. Ja sam otežao stvar.
VOJNOV (tiše) Ko to kaže? Zašto otežao? Umoran sam, to je sve.
DORA: Sada će sve ići brzo. Kroz jedan sat biće svršeno.
VOJNOV: Da, biće svršeno. Kroz jedan sat... (Gleda oko sebe. Dora mu prilazi i hvata ga za ruke. On joj prvo prepušta ruku, zatim je naglo otrgne.)
VOJNOV: Borja, hteo bih da razgovaram s tobom.

ANENKOV: Nasamo.

VOJNOV: Nasamo. (Gledaju se. Kaljajev, Dora i Stepan izlaze.)

ANENKOV: Šta se desilo? (Vojnov ćuti) Reci mi, molim te.

VOJNOV: Stid me je, Borja. (Pauza) Stid me je. Moram ti reći istinu.

ANENKOV: Nećeš da baciš bombu?

VOJNOV: Neću moći da je bacim.

ANENKOV: Bojiš se? Je li samo to? Ne treba da se stidiš.

VOJNOV: Bojim se i stid me je.

ANENKOV: Ali prekjuche si bio veseo i jak. Kad si krenuo oči su ti blistale.

VOJNOV: Uvek sam se bojao. Prekjuche sam skupio hrabrost, to je sve. Kad sam čuo buku kočije u daljini, rekao sam u sebi »Hajde! Još samo jedan minut.« Stisnuo sam zube. Svi moji mišići bili su napeti. Bio sam spreman da bacim bombu takvom žestinom kao da veliki vojvoda treba da pogine od udara. Očekivao sam prvu eksploziju kako bih dao oduška svoj toj snazi nagomilanoj u meni. I ništa. Kočija je stigla do mene. Kako je brzo isla. Prošla je. Tada sam shvatio da Janek nije bacio bombu. U tom trenutku obuzela me neka strašna studen. I odjednom sam se osetio slabim kao dete.

ANENKOV: Nije to ništa, Aleksej. Život se vrati posle toga.

VOJNOV: Već dva dana se nije vratio. Lagao sam te maločas, nisam spavao noćas. Srce mi je suviše jako udaralo. O, Borja, očajan sam.

ANENKOV: Ne treba da budeš očajan. Svi smo to iskusili. Nećeš baciti bombu. Mesec dana odmora u Finskoj i vratićeš se među nas.

VOJNOV: Ne. To je nešto drugo. Ako je sada ne bacim neću je nikad baciti.

ANENKOV: Šta?

VOJNOV: Nisu za mene terorističke akcije. Sada sam to shvatio. Bolje da vas napustim. Boriću se u komitetima, u propagandi.

ANENKOV: Opasnosti su iste.

VOJNOV: Da, ali se može delati zatvorenih očiju. Ništa ne znajući.

ANENKOV: Kako to misliš?

VOJNOV (grozničavo) Čovek ništa ne zna. Lako je održavati sastanke, diskutovati o situaciji onda preneti naredbu za ubistvo. Čovek izlaže opasnosti svoj život, naravno, ali naslepo, ne videći ništa. Ali stajati u sumrak u gomili onih štb žure kući na toplu večeru, svojoj deci, toploti žene, stajati uspravan i nem s bombom u ruci i znati da ćeš je kroz tri minute, kroz dve minute, kroz nekoliko sekundi jurnuti pred blistavu kočiju, to je teroristička akcija. I sad znam da ne bih to mogao ispočetka, da ne bi ostalo ni kapi krvi u meni. Da, stid me je. Suviše sam visoko ciljao. Treba da radim na svom mestu. Na sasvim malom mestu. Jedinom kojeg sam dostojan.

ANENKOV: Nema malog mesta. Na kraju su uvek tamnica i vešala.

VOJNOV: Ali njih ne vidiš kao što vidiš onog koga ćeš ubiti. Treba iz zamisliti. Na sreću, ja nemam mašte. (Smeje se nervozno) Nikad nisam uspeo da zaista poverujem u postojanje tajne policije. Čudno za jednog teroristu, a? Poverovaću kad dobijem prvi udarac nogom u stomak. Ranije ne.

ANENKOV: A kad budeš u zatvoru? U zatvoru znaš i vidiš. Nema zaboravljanja.

VOJNOV: U zatvoru se ne moraju donositi odluke. Da, to je to, više ne donositi odluke! Ne biti prinuđen da govoriš u sebi: »Hajde, na tebe je red, treba ti da odlučiš u kojem ćeš trenutku jurnuti.« Sad sam siguran da neću pokušati da pobegnem ako me uhapse. Za bekstvo je potrebna invencija treba imati inicijative. Ako ne bežiš, oni drugi imaju

inicijativu. Na njima je sav posao.

ANENKOV: Njihov se posao ponekad sastoji u tome da te obese.

VOJNOV (očajno) Ponekad. Ali biće mi lakše da umrem nego da držim svoj i još jedan tuđi život u šaci i da odlučujem o času kada ću ta dva života uništiti u plamenu. Ne, Borja, jedini način na koji se mogu iskupiti, to je da prihvatim ono što sam. (Anenkov ćuti) I kukavice mogu služiti revoluciji. Treba im samo naći pravo mesto.

ANENKOV: Onda smo svi kukavice. Samo nemamo uvek priliku da se u to uverimo. Postupi kako hoćeš.

VOJNOV: Više volim da odem odmah. Čini mi se da ne bih mogao da im pogledam u oči. Ali ti ćeš im reći.

ANENKOV: Reći ću im. (Prilazi mu.)

VOJNOV: Reci Janeku da to nije njegovom krivicom. I da ga volim, kao što volim i sve vas. (Pauza. Anenkov ga zagrlji i poljubi.)

ANENKOV: Zbogom, brate. Sve će se završiti. Rusija će biti srećna.

VOJNOV (bežeći) O da. Neka bude srećna! Neka bude srećna. (Anenkov odlazi do vrata.)

ANENKOV: Dodite. (Dora, Stepan i Kaljajev ulaze.)

STEPAN: Šta je?

ANENKOV: Vojnov neće baciti bombu. Iscrpljen je. To bi bilo rizično.

KALJAJEV: To je zbog mene, Borja, zar ne?

ANENKOV: Poručuje ti da te voli.

KALJAJEV: Da li ćemo ga opet videti?

ANENKOV: Možda. Za sada nas napušta.

STEPAN: Zašto?

ANENKOV: Biće korisniji u komitetima.

STEPAN: Tražio je to od tebe? Znači boji se?

ANENKOV: Ne. Ja sam o svemu odlučio.

STEPAN: Sat pre atentata lišavaš nas jednog čoveka.

ANENKOV: Sat pre atentata sam morao sam da donesem odluku. Kasno je za diskusiju. Ja preuzimam mesto Vojnova.

STEPAN: Ono po pravu meni pripada.

KALJAJEV (Anenkovu) Ti si vođa. Tvoja dužnost je da ostaneš ovde.

ANENKOV: Dužnost vođe je da ponekad bude kukavica. Ali pod uslovom da proveri svoju čvrstinu kad se za to ukaže prilika. Doneo sam odluku. Stepane, zamenjivaćeš me onoliko dugo koliko to bude potrebno. Dođi, treba da ti dam instrukcije. (Izlaze. Kaljajev seda. Dora mu prilazi i pruža ruku. Ali se predomisli.)

DORA: Nisi ti za to kriv.

KALJAJEV: Naneo sam mu zlo. Mnogo zla. Znaš li šta mi je rekao pre neki dan?

DORA: Stalno je ponavljao da je srećan.

KALJAJEV: Da, ali mi je rekao i to da za njega nema sreće bez nas. »Postojimo mi, Organizacija«, govorio je, »i ništa drugo. To je kao viteški red.« Kako je to žalosno, Doro!

DORA: Vратиće se.

KALJAJEV: Ne. Zamišljam kako bih se osećao da sam na njegovom mestu. Bio bih očajan.

DORA: A zar sada nisi?

KALJAJEV (tužno) Sada? Ja sam s vama i srećan sam kao što je i on bio.

DORA (polako) Da to je velika sreća.

KALJAJEV: Da, to je vrlo velika sreća. Zar ne misliš tako?

DORA: Mislim kao i ti. Ali zašto si onda tužan? Pre dva dana tvoje je lice zračilo. Kao da ideš na neku veliku svečanost. Danas...

KALJAJEV (Diže se vrlo uzbuđen) Danas znam ono što ranije nisam znao. Imala si pravo, to nije tako jednostavno. Verovao sam da je lako izvršiti ubistvo, da je dovoljna ideja i hrabrost. Ali ja nisam tako velik i sada znam da nema sreće u mržnji. Sve to zlo, to zlo u meni i u drugima. Ubistvo, kukavičluk, nepravda... O, moram ga ubiti, moram. Ali ići ću do kraja! Dalje od mržnje!

DORA: Dalje? Dalje nema ništa.

KALJAJEV: Ima ljubav.

DORA: Ljubav? Ne, nije to ono što je potrebno.

KALJAJEV: O, Dora, kako možeš da kažeš tako nešto, ti čije srce poznajem...

DORA: Suviše je krvi, suviše okrutnog nasilja. Oni koji zaista vole pravdu nemaju prava na ljubav. Oni su ustremljeni kao i ja, uspravne glave, ukočenog pogleda. Šta bi radila ljubav u tim gordim srcima? Ljubav nežno savija vratove, Janek. A naši su kruti.

KALJAJEV: Ali mi volimo naš narod.

DORA: Volimo ga, to je istina. Volimo ga jednom širokom ljubavlju bez oslonca, nesrećnom ljubavlju. Živimo daleko od njega, zatvoreni u svoje sobe, izgubljeni u svojim mislima. A narod, da li on nas voli? Zna li on da ga mi volimo? Narod čuti. Kakva tišina, kakva tišina....

KALJAJEV: Ali upravo to i jeste ljubav. Sve dati, sve žrtvovati ne nadajući se ničemu zauzvat.

DORA: Možda. To je apsolutna ljubav, čista i usamljениčka radost, i ja odista od nje gorim. Pa ipak, ponekad se pitam nije li ljubav nešto drugo, može li prestati da bude monolog i nema li kadgod i odgovora. Vidiš, zamišljam ovako nešto: sunce sija, glave se blago nagnju, srce se oslobađa svoje gordosti, ruke se šire. Ah, Janek, kad bi čovek mogao da zaboravi, makar i za jedan sat, strašnu bedu ovoga sveta i da se najzad malo opusti. Samo jedan jedini mali sat egoizma, možeš li ti to da zamisliš?

KALJAJEV: Da, Dora, to se zove nežnost.

DORA: Ti sve pogađaš, mili moj, to se zove nežnost. Ali poznaješ li je zaista? Da li pravdu voliš nežno? (Kaljajev čuti) Voliš li naš narod tako opušteno i blago ili, naprotiv, osvetnički i pobunjenički vatreno? (Kaljajev i dalje čuti) Vidiš. (Prilazi mu i vrlo slabim glasom) A mene, da li mene voliš nežno? (Kaljajev je gleda)

KALJAJEV (posle pauze) Niko te nikad neće voleti kao što te ja volim.

DORA: Znam. Ali nije li možda bolje voleti kao i svi ostali?

KALJAJEV: Ja nisam bilo ko. Ja te volim onakav kakav sam.

DORA: Voliš me više od Organizacije, više od pravde?

KALJAJEV: Ja vas ne razdvajam, tebe, Organizaciju i pravdu.

DORA: Da, ali odgovori mi, preklinjem te, odgovori mi. Voliš li me u samoći, nežno, egoistično? Da li bi me voleo kad bih bila nepravedna?

KALJAJEV: Kad bi bila nepravedna i kad bih te mogao voleti, to ne bi bila ti.

DORA: Ne odgovaraš na pitanje. Odgovori mi samo da li bi me voleo kad ne bih bila u Organizaciji?

KALJAJEV: Pa gde bi bila?

DORA: Sećam se vremena kad sam bila na studijama. Smejala sam se. Bila sam lepa tada. Provodila sam čitave sate u šetnji i sanjarenju. Da li bi me voleo da sam bezbrižna i lakomislena?

KALJAJEV (Okleva, pa onda vrlo tiho) Umirem od želje da ti kažem da.

DORA (krikne) Onda kaži da, mili moj, ako tako misliš i ako je to istina. Da, pred licem pravde, pred bedom i pred porobljenim narodom. Da, da, preklinjem te, uprkos agoniji dece, uprkos onih koje vešaju i onih koje šibaju do smrti...

KALJAJEV: Ćuti, Doro.

DORA: Ne, treba ipak bar jednom pustiti srce da govori. Ćekam da me pozoveš, mene, Doru, da me pozoveš preko ovog sveta zatvorenog nepravdom...

KALJAJEV (brutalno) Ćuti. Moje srce mi govori samo o tebi. Ali za koji čas ne bih smeo da zadrhtim.

DORA (zbunjeno) Za koji čas, Da, zaboravila sam... (Smeje se kao da plače) Ne, sve je u redu, mili moj. Ne ljuti se, bila sam ne razumna. To je od umora. Ni ja ne bih mogla da ti to kažem. I ja tebe volim istom tom, malo krutom ljubavlju, u pravdi i u zatvorima. Sećaš li se leta, Janke? Ali ne, večno je zima. Mi nismo od ovoga sveta, mi smo pravednici. Nije za nas toplina. (Okrene glavu.) Ah, milost za pravednike!

KALJAJEV (Gleda je očajno) Da, to je naša sudbina. Ljubav je nemoguća. Ali ubiću velikog vojvodu i onda će biti mira i za tebe i za mene.

DORA: Mir! Kada ćemo ga imati?

KALJAJEV (sa žestinom) Sutradan. (Ulaze Anenkov i Stepan, Dora i Kaljajev se udaljuju jedno od drugog.)

ANENKOV: Janek!

KALJAJEV: Odmah. (Udahne duboko.) Najzad, najzad....

STEPAN (Prilazi mu.) Zbogom, brate. Ja sam s tobom.

KALJAJEV: Zbogom, Stepane. (Okreće se Dori.) Zbogom, Doro. (Dora mu prilazi. Sasvim su blizu jedno drugom ali se ne dodiruju.)

DORA: Ne, ne zbogom. Do viđenja. Do viđenja, mili moj. Naći ćemo se opet... (On je gleda. Ćutanje.)

KALJAJEV: Do viđenja... Ja... Rusija će biti lepa.

DORA (u suzama) Rusija će biti lepa. (Kaljajev se prekrsti pred ikonom. Izlazi s Anenkovim. Stepan ide prema prozoru. Dora se ne miče, očiju prikovanih za vrata.)

STEPAN: Kako ide uspravno. Vidiš, nisam bio u pravu što sam sumnjao u Janeka. Nisam voleo njegovo oduševljenje. Prekrstio se, je si li videla? On je vernik?

DORA: Ne ide u crkvu.

STEPAN: Ipak je u duši religiozan. To je ono što nas je razdvajalo. Ja sam grublji od njega, znam. Nama koji ne verujemo u boga potrebna je cela pravda, inače zapadamo u očajanje.

DORA: Za njega je i sama pravda izvor očajanja.

STEPAN: Da, duša mu je meka. Ali ruka mu je jaka. On vredi više od svoje duše. Ubiće ga, to je sigurno. To je dobro, čak vrlo dobro. Uništiti, da, to treba. Ali ti ćutiš? (Posmatra je) Ti ga voliš?

DORA: Za ljubav treba vremena. A mi jedva da imamo dovoljno vremena za pravdu.

STEPAN: Imaš pravo. Ima previše posla. Treba razoriti ovaj svet od vrha do dna... A onda... (Gleda kroz prozor.) Ne vidim ih više, stigli su.

DORA: A onda...

STEPAN: Onda ćemo se voleti.
DORA: Ako nas još bude.
STEPAN: Drugi će se voleti. To izlazi na isto.
DORA: Stepane, reci »mržnja«.
STEPAN: Molim?
DORA: Izgovori tu reč »mržnja«.
STEPAN: Mržnja.
DORA: Dobro je. Janek ju je izgovorio vrlo loše.
STEPAN (Posle kraćeg ćutanja ide ka njoj) Shvatam: ti me prezireš. Ipak, da li si sigurna da si u pravu? (Pauza, pa onda sa sve većom žestinom.) Svi se vi ovde cenjkate oko onoga što radite, i to u ime nekakve odvratne ljubavi. Alija ne volim ništa i mrzim, da ja mrzim svoje bližnje! Šta će meni njihova ljubav? Upoznao sam je na robiji, pre tri godine. I od tada je nosim na sebi. Ti bi htela da se raznežim i da vučem bombu kao krst? Ne! Ne! Ja sam otisao predaleko, ja suviše mnogo znam... Gledaj... (Pocepa košulju. Dora krene prema njemu, ali ustukne pred ožiljcima od biča.)
STEPAN:... To su znaci! Znaci njihove ljubavi! Da li me i sada prezireš? (Ona mu priđe i naglo ga poljubi.)
DORA: Ko bi prezirao bol? Ja i tebe volim.
STEPAN (Gleda je, pa prigušeno.) Oprosti mi, Doro. (Pauza. On se okrene od nje.) Možda je to od umora. Godine borbe, strepnje, uhode, robija, a kao vrhunac, ovo. (Pokazuje ožiljke.) Gde da nađem snage za ljubav? Ostalo mi je bar snage za mržnju. I to je bolje nego ne osećati nista.
DORA: Da, i to je bolje. (On je gleda. Otkucava sedam časova.)
STEPAN (Naglo se okreće) Veliki vojvoda treba da prođe. (Dora odlazi do prozora i priljubi se uz staklo. Dugo ćutanje. A onda, u daljini, buka točkova. Buka se približava, prolazi.)
STEPAN: Ako je sam... (Kočija se udaljava. Strašna eksplozija. Dora se trgne i sakrije lice u šake. Duga tišina.)
STEPAN: Borja nije bacio svoju bombu! Janek je uspeo! Uspeo! O narode! O, radosti!
DORA (Sruši se na njega uplakana) Mi smo ga ubili! Mi smo ga ubili! Ja.
STEPAN (Viče) Koga smo ubili? Janeka?
DORA: Velikog vojvodu.

zavesa

ČETVRTI ČIN

(Ćelija u Kuli Pugačov, u zatvoru Butirka. Jutro. U trenutku dizanja zavesa Kaljajev je u ćeliji i gleda prema vratima. Ulaze čuvar i jedan zatvorenik koji nosi kofu.)
ČUVAR: Počisti. Brzo. (Namesti se pokraj prozora. Foka počinje da čisti ne gledajući Kaljajeva. Ćutanje.)
KALJAJEV: Kako se zoveš, brate?
FOKA: Foka.
KALJAJEV: Osuđen si.
FOKA: Izgleda.
KALJAJEV: Šta si učinio?

FOKA: Ubio sam.

KALJAJEV: Bio si gladan?

ČUVAR: Tiše.

KALJAJEV: Molim?

ČUVAR: Tiše. Puštam vas da razgovarate uprkos zabrani.

Zato govori tiše. Ugledaj se na starog.

KALJAJEV: Bio si gladan?

FOKA: Ne, bio sam žedan.

KALJAJEV: I?

FOKA: I tamo se našla neka sekira. Sve sam razlupao. Izgleda da sam ubio trojicu.

(Kaljajev ga gleda.) Šta je, gospodine, ne zoveš me više bratom? Rashladio si se?

KALJAJEV: Ne. I ja sam ubio.

FOKA: Koliko?

KALJAJEV: Reći ću ti, brate, ako želiš. Ali reci mi, ti žališ to što se dogodilo, zar ne?

FOKA: Naravno. Nije šala dvadeset godina. Imaš zbog čega da žališ.

KALJAJEV: Dvadeset godina. Uđem ovde s dvadeset i tri godine a izađem sed.

FOKA: O, ti ćeš možda bolje proći. Znaš, i sa sudijama ti je to kako kad. Zavisi od toga da li je oženjen i s kim. Pa onda, ti si gospodin. Za gospodu nije ista tarifa kao za nas sirotinju. Izvući ćeš se.

KALJAJEV: Ne verujem. I ne želim. Ne bih mogao dvadeset godina da trpim sramotu.

FOKA: Sramotu? Kakvu sramotu? Pa da, to su gospodska shvatanja. Koliko si ih ubio?

KALJAJEV: Samo jednog.

FOKA: Šta kažeš? Pa to nije ništa.

KALJAJEV: Ubio sam velikog vojvodu Sergeja.

FOKA: Velikog vojvodu? Ni manje ni više. Vidi ti gospodina. Pa to je ozbiljno, a?

KALJAJEV: To je ozbiljno. Ali tako je moralo biti.

FOKA: Zašto? Živeo si na dvoru? Nešto zbog žena, a? Ovako naočit i...

KALJAJEV: Ja sam socijalista.

ČUVAR: Tiše.

KALJAJEV (glasnije) Ja sam revolucionarni socijalista.

FOKA: Pazi, boga ti. A šta ti je trebalo da budeš to što veliš? Što nisi ostao miran i sve bi bilo u redu. Zemlja je stvorena za gospodu.

KALJAJEV: Ne, ona je stvorena za tebe. Previše je bede i zločina. Kad bude bilo manje bede, biće manje i zločina. Da je zemlja slobodna ti ne bi bio ovde.

FOKA: I da i ne. Najzad, bio slobodan ili ne, nikad nije dobro previše cugati.

KALJAJEV: To nikad nije dobro. Ali čovek pije zato što je ponižen. Doći će vreme kad više neće biti potrebno da se pije, kad nikoga više neće biti stid, ni gospodina ni siromaha. Svi ćemo biti braća a pravda će naša srca učiniti providnim. Znaš li o čemu govorim?

FOKA: Da, to je carstvo nebesko.

ČUVAR: Tiše.

KALJAJEV: Ne treba tako govoriti, brate. Bog tu ne može ništa. Pravda je naš posao.

(Pauza) Ne razumeš? Znaš li legendu o svetom Dimitriju?

FOKA: Ne.

KALJAJEV: Imao je u stepi sastanak sa samim bogom i žurio je na taj sastanak kad je sreo jednog seljaka čija su se kola bila zaglibila. I sveti Dimitrije mu je pomogao. Put je

bio razrovan, blata mnogo. Mučili su se ceo sat. A kad su završili sveti Dimitrije je otrčao na sastanak s bogom. Ali boga tamo više nije bilo.

FOKA: I onda?

KALJAJEV: I onda, postoje oni koji će uvek stizati kasno na sastanak zato što ima previše zaglibljenih kola i previše braće kojoj je potrebna pomoć. (Foka ustukne.)

KALJAJEV: Šta je?

ČUVAR: Tiše. A ti, stari, požuri.

FOKA: Ne sviđa mi se ovo. Nisi tu čista posla. Ko je još video da se ide u zatvor zbog nekakvih svetaca i kola. A onda, ima tu još nešto... (Čuvar se smeje.)

KALJAJEV (Gleda ga) Šta to?

FOKA: Šta rade s onima koji ubijaju velike vojvode?

KALJAJEV: Vešaju ih.

FOKA: A! (Odlazi, dok se čuvar još glasnije smeje.)

KALJAJEV: Ostani. Šta sam ti učinio?

FOKA: Ništa mi nisi učinio. Ipak, iako si gospodin, neću te lagati. Pričamo tako malo, vreme prolazi, ali ako treba da budeš obešen, to ne valja.

KALJAJEV: Zašto?

ČUVAR (Smejući se.) Ajde, stari govori...

FOKA: Zato što ne možeš razgovarati sa mnom kao sa bratom. Jer ja vešam osuđene na smrt.

KALJAJEV: Pa zar nisi i ti robijaš?

FOKA: Baš zato. Ponudili su mi da obavljam taj posao i za svakog obešenog skidaju mi po jednu godinu tamnice. To je dobar posao.

KALJAJEV: Za oproštaj tvojih zločina nagone te da počiniš nove?

FOKA: O, to nisu zločini zato što je to naređeno. A njima je to svejedno. Ako hoćeš baš da znaš, ja mislim da oni nisu hrišćani.

KALJAJEV: I koliko puta do sada?

FOKA: Dva puta. (Kaljajev ustukne. Ostala dvojica idu vratima, čuvar gura Foku.)

KALJAJEV: Ti si, znači, dželat?

FOKA (s vrata) E, gospodine, a ti? (Izlazi. Čuju se koraci, naređenja. S čuvarem ulazi Skuratov, vrlo elegantan)

SKURATOV: Ostavi nas. Dobar dan. Vi me ne poznajete? A ja vas poznajem. (Smeje se) Slava, a? (Gleda ga) Mogu li da se predstavim? (Kaljajev ćuti) Ćutite? Shvatam. Samica, a? Nije to lako, osam dana samice. Ali od danas ćete moći da primete posete. Zato sam uostalom ovde. Već sam vam poslao Foku. Nesto izuzetno, zar ne? Mislio sam da će vas zanimati. Jeste li zadovoljni? Prijatno je videti ljudsko lice posle osam dana, zar ne?

KALJAJEV: Sve zavisi od lica.

SKURATOV: Čvrst glas, spretan odgovor. Vi znate šta hoćete. (Pauza) Ako sam dobro razumeo, moje vam se lice ne dopada?

KALJAJEV: Da.

SKURATOV: Razočarali ste me. Ali to je nesporazum. Pre svega, osvetljenje nije dobro. Pod zemljom ni jedno lice nije simpatično. Uostalom, vi me ne poznajete. Ponekad je lice odbojno. A kasnije, kad se upozna srce...

KALJAJEV: Dosta. Ko ste vi?

SKURATOV: Skuratov, načelnik policijskog odeljenja.

KALJAJEV: Sluga.

SKURATOV: Vama na službi. Ali na vašem mestu bih bio manje gord. Doći će i to možda. U početku čovek traži pravdu a na kraju organizuje policiju. Uostalom, istina me ne plaši. Biću otvoren s vama. Interesujete me i nudim vam način da zaslužite milost.

KALJAJEV: Kakvu milost?

SKURATOV: Kako kakvu milost? Nudim vam način da sačuvate glavu.

KALJAJEV: Ko je to od vas tražio?

SKURATOV: Život se ne traži, dragi moj. Život se prima. Zar se vi niste nikad nikome smilovali? (Pauza) Dobro razmislite.

KALJAJEV: Odbijam vašu milost, jednom za svagda.

SKURATOV: Saslušajte me bar. Ja nisam vaš neprijatelj, mada tako izgleda. Dopuštam mogućnost da mislite ispravno. Osim što se tiče ubistva...

KALJAJEV: Zabranjujem vam da upotrebljavate tu reč.

SKURATOV (Gleda ga) Oho! Živci su slabi, a? (Pauza) Iskreno bih želeo da vam pomognem.

KALJAJEV: Da mi pomognete? Spreman sam da platim što treba. Ali ne dopuštam nikakvu familijarnost između vas i mene. Ostavite me.

SKURATOV: Optužnica koja vas tereti...

KALJAJEV: Ispravka.

SKURATOV: Molim?

KALJAJEV: Ispravka. Ja sam ratni zarobljenik, a ne optuženi.

SKURATOV: Ako baš hoćete. Međutim, bilo je štete, zar ne? Ostavimo po strani velikog vojvodu i politiku.

Bilo kako bilo, jedan čovek je izgubio život. I to na koji način!

KALJAJEV: Ja sam bacio bombu na vašu tiraniju, ne na jednog čoveka.

SKURATOV: Bez sumnje. Ali pala je na čoveka. I to ga nije usrećilo. Vidite, dragi moj, kad su pronašli telo, nedostajala je glava. Ni traga od glave! A što se ostalog tiče, jedva su raspoznali jednu ruku i komadić noge.

KALJAJEV: Ja sam izvršio jednu presudu.

SKURATOV: Možda, možda. Niko vam ne prebacuje zbog presude. Šta je to presuda? To je jedna reč o kojoj bi se moglo noćima raspravljati. Prebacuje vam se... ne, vama se ne bi dopala ta reč... recimo, diletantski, nespretno obavljen posao čiji su rezultati očigledni. Sav svet je mogao da ih vidi. Upitajte samo veliku vojvotkinju. Bilo je krvi, razumete, mnogo krvi.

KALJAJEV: Čutite.

SKURATOV: Dobro. Hteo sam samo da kažem da ako budete uporno govorili o presudi, o tome da je partija, i to samo ona, osudila i likvidirala, da velikog vojvodu nije ubila bomba nego jedna ideja, onda vam nije potrebna milost. Pretpostavimo ipak da se može razgovarati o onome što je očigledno, pretpostavimo da ste vi otkinuli glavu Velikom vojvodu, sve se iz osnove menja, zar ne? U tom slučaju će biti potrebno da budete pomilovani. Hoću da vam u tome pomognem. Iz čiste naklonosti, verujte. (Smeška se) Šta ćete, mene ne zanimaju ideje nego ljudi.

KALJAJEV (Plane) Ja sam iznad vas i vaših gospodara. Mozete me ubiti, ali me ne možete osuditi. Znam kuda ciljate. Tražite moju slabu tačku očekujete moje bedno držanje, suze i pokajanje. Ništa nećete postići. Ne tiče vas se šta sam ja. Tiče vas se samo naša mržnja, moja i moje braće. Samo na nju možete računati. SKURATOV: Mržnja? Opet jedna ideja. Ubistvo, međutim, nije ideja. Ni njegove posledice, naravno. Hoću reći

pokajanje i kazna. Sad smo u središtu problema. Zbog toga sam uostalom i postao policajac. Da bih bio u žiži zbivanja. Ali vi ne volite poveravanja. (Pauza. Polako mu prilazi.)

SKURATOV:... Jedino što sam hteo da kažem, to je da ne bi trebalo da se pravite da ste zaboravili glavu velikog vojvode. Ako biste o njoj povelili računa, ideja vam ne bi više služila ni za šta. Bilo bi vas, na primer, stid onog što ste učinili umesto da se time ponosite. A od onog trenutka kad budete osećali stid, zaželećete da živite kako biste se iskupili. Najvažnije je da odlučite da živite.

KALJAJEV: A ako odlučim?

SKURATOV: Milost za vas i za vaše drugove.

KALJAJEV: Jeste li ih uhapsili?

SKURATOV: Ne. Baš zato. Ali ako vi odlučite da živite, mi ćemo ih uhapsiti.

KALJAJEV: Da li sam dobro razumeo?

SKURATOV: Sigurno. Nemojte se još ljutiti. Razmislite. Ako se ima u vidu ideja, vi ih ne možete izdati. Ali ako se ima u vidu ono što je očigledno, vi ćete im, naprotiv, na taj način učiniti uslugu. Uštedećete im nove nedaće i, istovremeno, otrgnućete ih od vešala. Povrh svega, steći ćete unutrašnji mir. To je u svakom pogledu odličan posao. (Kaljajev ćuti)

SKURATOV: Dakle?

KALJAJEV: Moja braća će vam uskoro odgovoriti.

SKURATOV: Još jedan zločin! Pa to je prava vokacija. Dobro, moja misija je okončana. Moje srce je žalosno. Ali vidim da vam je stalo do vaših ideja i da vas ne mogu odvojiti od njih.

KALJAJEV: Ne možete me odvojiti od moje braće.

SKURATOV: Do viđenja. (Napravi se kao da će da izađe, pa se okrene) Ali zašto ste onda poštedeli veliku vojvotkinju i njene nećake?

KALJAJEV: Ko vam je to rekao?

SKURATOV: Vaš izveštač je i nas obavestavao. Bar delimično... Zašto ste ih poštedeli?

KALJAJEV: To vas se ne tiče.

SKURATOV (Smeje se) Mislite? Reći ću vam zašto. Jedna ideja može da ubije jednog velikog vojvodu, ali teško uspeva da ubija decu. Evo šta ste otkrili. E, ali onda se postavlja sledeće pitanje: ako ideja ne uspeva da ubije decu, zaslužuje li ona da se zbog nje ubije jedan veliki vojvoda? (Kaljajev načini pokret.) O! Nemojte mi odgovoriti, nipošto mi nemojte odgovoriti! Odgovorićete velikoj vojvotkinji.

KALJAJEV: Velikoj vojvotkinji?

SKURATOV: Da, ona hoće da vas vidi. I ja sam došao najviše zbog toga da bih se uverio da je takav razgovor moguć. On jeste moguć. On čak može da vas natera da promenite mišljenje. Velika vojvotkinja je hrišćanka. Duša je, znate, njena specijalnost. (Smeje se.)

KALJAJEV: Neću da je vidim.

SKURATOV: Žao mi je, njoj je do toga stalo. Najposle, dugujete joj izvesne obzire. Priča se takođe da od smrti svoga muža nije sasvim pri zdravoj pameti. Nismo mogli da joj ne učinimo po volji. (Na vratima) Ako se predomislite, ne zaboravite moj predlog. Doći ću opet. (Pauza. Osluškuje.) Evo je. Posle policije, religija! Zaista vas mazimo. Ali sve to ima svoje opravdanje. Zamislite boga bez zatvora. Kakva usamljenost! (Izlazi. Čuju se glasovi i izdavanje naređenja. Ulazi velika vojvotkinja koja ostaje nepomična i

nema. Vrata su otvorena.)

KALJAJEV: Šta hoćeš?

VOJVOTKINJA (Otkrivajući svoje lice) Gledaj. (Kaljajev ćuti.) Mnogo stvari umre s jednim čovekom.

KALJAJEV: To sam znao.

VOJVOTKINJA (Prirodno, ali slabim istrošenim glasom) Ubice to ne znaju. Jer kad bi znale, kako bi mogle da ubijaju? (Tišina)

KALJAJEV: Video sam vas. Sad želim da budem sam.

VOJVOTKINJA: Ostaje još da ja vidim tebe. (On uzmiče.)

VOJVOTKINJA (Seda, kao iscrpljena) Ne mogu više da budem sama. Ranije, ako bih patila, on je mogao da vidi moju patnju. Patnja je onda bila prijatna. Sada... Ne, ne mogu više da budem sama, da ćutim... Ali s kim da razgovaram? Ostali ne znaju. Prave se da su tužni. I jesu, sat ili dva. Onda idu da jedu i da spavaju. Naročito da spavaju... Mislila sam da ti moraš ličiti na mene. Ti ne spavaš, sigurna. S kim mogu razgovarati o zločinu, ako ne s ubicom?

KALJAJEV: O kakvom zločinu? Ja se sećam samo jednog izvršenja pravedne kazne.

VOJVOTKINJA: Isti glas! Imaš isti glas kao i on. Svi ljudi govore o pravdi istim glasom. Govorio je: »To je pravo!« i svi su morali ćutati. On se možda varao, ti se varaš...

KALJAJEV: On je oličavao vrhovnu nepravdu, onu od koje već vekovima stenje ruski narod. A za to je dobijao samo privilegije. Ja, ako se i varam, tamnica i smrt su mi plata.

VOJVOTKINJA: Da, ti patiš. Ali on, on je ubijen.

KALJAJEV: Umro je iznenada. Takva smrt nije ništa.

VOJVOTKINJA: Ništa? (Tiše) Da, tebe su odmah odveli. Čujem da si okružen policajcima držao govore. Shvatam. To ti je sigurno pomoglo. A ja sam došla nekoliko sekundi kasnije. Ja sam videla. Ja sam stavila na nosila sve što sam mogla da sakupim. Koliko krvi! (Pauza) Imala sam belu haljinu...

KALJAJEV: Ćutite.

VOJVOTKINJA: Zašto? Govorim istinu. Znaš li šta je radio dva sata pre smrti? Spavao je. U naslonjači, s nogama na stolici.... kao uvek. On je spavao, a ti, ti si ga čekao, u toj okrutnoj noći... (Plače) Pomozi mi sada.

(On uzmiče, ukočen.) Ti si mlad. Ti ne možeš biti zao.

KALJAJEV: Nisam imao vremena da budem mlad.

VOJVOTKINJA: Zašto si tako krut? Zar se nikad ne sažališ nad samim sobom?

KALJAJEV: Ne.

VOJVOTKINJA: Grešiš. To olakšava patnju. Ja od sada imam sažaljenja samo za sebe samu. (Pauza) Teško mi je. Trebalo je da me ubiješ s njim, a ne da me poštediš.

KALJAJEV: Nisam ja vas postedeo nego decu koja su bila s vama.

VOJVOTKINJA: Znam... Nisam ih mnogo volela. (Pauza) To su nećaci velikog vojvode. Zar nisu i oni krivi koliko i njihov stric?

KALJAJEV: Ne.

VOJVOTKINJA: Poznaješ li ih? Moja nećaka nema dobro srce. Odbija da deli milostinju siromasima. Boji se da ih dodirne. Zar nije nepravedna? Nepravedna je. On je bar voleo seljake. Pio je s njima. A ti si ga ubio. Naravno, i ti si nepravedan. Zemlja je pusta.

KALJAJEV: Ovo je nepotrebno. Vi pokušavate da me pokolebate i bacite u očajanje.

Nećete u tome uspeti. Ostavite me.

VOJVOTKINJA: Zar nećeš da se moliš sa mnom, da se pokaješ... Nećemo više biti sami.

KALJAJEV: Pustite me da se priprelim za smrt. Kad ne bih umro, onda bih tek bio ubica.

VOJVOTKINJA (Uspravlja se) Smrt? Ti hoćeš da umreš? Ne. (Prilazi Kaljajevu vrlo uzbuđena.) Ti moraš živeti i pristati na to da budeš ubica. Zar ga nisi ubio? Bog će te opravdati.

KALJAJEV: Koji bog, moj ili vaš?

VOJVOTKINJA: Bog svete crkve.

KALJAJEV: Ona nema ovde šta da traži.

VOJVOTKINJA: Ona služi jednog gospodara koji je takođe upoznao tamnicu.

KALJAJEV: Vremena su se promenila. I sveta crkva je načinila izbor u nasleđu koje joj je ostavio njen gospodar.

VOJVOTKINJA: Izbor? Šta hoćeš time da kažeš?

KALJAJEV: Zadržala je za sebe milost, a ostavila je nama da upražnjavamo milosrđe.

VOJVOTKINJA: Kome, nama?

KALJAJEV (više) Nama koje vešate. (Ćutanje.)

VOJVOTKINJA (blago) Ja nisam vaš neprijatelj.

KALJAJEV (Očajno) Jeste, kao i svi ostali vaše rase i vašeg plemena. Ima nešto još gnusnije od izvršenja zločina, a to je primoravanje na zločin nekoga ko zato nije stvoren. Pogledajte me. Kunem vam se da nisam

bio stvoren da ubijam.

VOJVOTKINJA: Ne razgovarajte sa mnom kao s neprijateljem. Gledajte. (Ide do vrata i zatvara ih) Poklanjam vam svoje poverenje. (Plače) Krv nas razdvaja. Ali možete se sastati sa mnom u bogu, na samom mestu nesreće. Molite sa bar sa mnom.

KALJAJEV: Odbijam. (Prilazi joj) Osećam prema vama samo sažaljenje i dirnuli ste me u srce. Sada ćete me shvatiti zato što vam ništa neću zatajiti. Ne računam više na sastanak s bogom. Ali ću zato umirući verno stići na sastanak s onima koje volim, s mojom braćom koja misle na mene u ovom času. Moliti se značilo bi izdati ih.

VOJVOTKINJA: Šta hoćete time da kažete?

KALJAJEV (poneseno) Ništa. Samo to da ću biti srećan. Preda mnom je duga borba koju moram da izdržim i izdržaću je. Ali kad presuda bude izrečena i sve spremno za pogubljenje, tada, na gubilištu, okrenuću leđa vama i ovom odvratnom svetu i prepustiću se ljubavi koja me ispunjava. Razumete li me?

VOJVOTKINJA: Nema ljubavi daleko od boga.

KALJAJEV: Ima. To je ljubav prema stvorenju.

VOJVOTKINJA: Stvorenje je bedno. Šta drugo učiniti s njim nego ga uništiti ili mu oprostiti?

KALJAJEV: Umreti s njim.

VOJVOTKINJA: Čovek umire sam. On je umro sam.

KALJAJEV (očajno) Umreti s njim! Oni koji se danas vole moraju umreti zajedno ako hoće da budu sjedinjeni. Nepravda razdvaja. Stid, bol, zlo koje se nanosi drugima, zločin, sve to razdvaja. Život je mučenje jer život razdvaja...

VOJVOTKINJA: Bog spaja.

KALJAJEV: Ne na zemlji. A moji sastanci su zakazani na zemlji.

VOJVOTKINJA: To su sastanci pasa oborenih noseva, koji stalno njuškaju i koji su stalno razočarani.

KALJAJEV (Okrenut prozoru) Znaću to uskoro. (Pauza) Ali zar se ne mogu već zamisliti dva bića koja se odricu svake radosti, koji se vole u bolu i koja jedno drugom mogu zakazati sastanak samo u bolu i nikakav drugi? (Gleda je) Zar se ne može zamisliti da isti konopac stopoji ta dva bića?

VOJVOTKINJA: Kakva je to strašna ljubav?

KALJAJEV: Vi i vaši nikad nam niste dopustili bilo koju drugu.

VOJVOTKINJA: I ja sam volela onoga koga ste vi ubili.

KALJAJEV: To sam razumeo. Zato vam i opraštam zlo koje ste mi vi i vaši naneli.

(Pauza) A sad me ostavite. (Duga pauza.)

VOJVOTKINJA (Ispravlja se) Ostaviću vas. Ali ja sam došla ovamo da vas privedem bogu, to sada znam. Vi hoćete da sami sebi sudite i da se sami izbavite. To vi ne možete. Bog će moći, ako poživate. Tražiću milost za vas.

KALJAJEV: Preklinjem vas, ne činite to. Pustite me da umrem, ili ću vas smrtno mrzeti.

VOJVOTKINJA (s vrata) Tražiću milost za vas od ljudi i od boga.

KALJAJEV: Ne, ne, ja vam zabranjujem. (Potrči prema vratima i iznenada se nađe pred Skuratovim. Kaljajev uzmahne, zatvori oči. Ćutanje. Ponovo pogleda Skuratova.) Bili ste mi potrebni.

SKURATOV: Očaran sam. A zašto?

KALJAJEV: Bilo mi je potrebno da ponovo prezirem.

SKURATOV: Šteta. A ja sam došao po odgovor.

KALJAJEV: Imate ga.

SKURATOV (Promenjenim tonom) Ne, još ga nemam. Dobro me slušajte. Ja sam omogućio ovaj razgovor s velikom vojvotkinjom da bih o tome mogao sutra objaviti vest u novinama. Izveštaj će biti tačan, sem u jednoj pojedinosti. Sadržavaće vaše priznanje i kajanje. Vaši će drugovi pomisliti da ste ih izdali.

KALJAJEV (mirno) Oni u to neće poverovati.

SKURATOV: Zaustaviću taj izveštaj samo ako sve priznate. Imate noć za razmišljanje i donošenje odluke. (Ide prema vratima)

KALJAJEV (glasnije) Oni neće poverovati.

SKURATOV (Okreće se.) Zašto? Zar oni nisu nikad pogrešili?

KALJAJEV: Vi ne poznajete njihovu ljubav.

SKURATOV: Ne. Ali ja znam da čovek ne može verovati u bratsvo cele jedne noći bez ijednog trenutka slabosti. Čekaću trenutak slabosti. (Zatvara vrata za sobom) Nemojte žuriti. Ja sam strpljiv. (Ostaju licem u lice)

zavesa

PETI ČIN

(Drugi stan, istog stila. Nedelju dana kasnije. Noć. Tišina. Dora hoda po sobi.)

ANENKOV: Odmori se, Doro.

DORA: Hladno mi je.

ANENKOV: Dođi i opruži se ovde. Pokrij se.

DORA (i dalje hoda) Noć je duga. Tako mi je hladno, Borja. (Kucanje. Jedan, pa dva udarca. Anenkov ide da otvori. Ulaze Stepan i Vojnov koji prilazi Dori i grli se s njom. Ona ga zadrži u naručju.)

DORA: Aleksej!

STEPAN: Orlov kaže da bi moglo biti noćas. Pozvanisu svi podoficiri koji nisu na dužnosti. Tako će i on biti prisutan.

ANENKOV: Gde ćete se videti?

STEPAN: Čekaće Vojnova i mene u restoranu u Sofijskoj ulici.

DORA (Sela je, iscrpljena) Noćas, Borja.

ANENKOV: Ništa još nije izgubljeno, konačna odluka zavisi od cara.

STEPAN: Konačna odluka će zavisiti od cara ako je Janek tražio pomilovanje.

DORA: Nije tražio.

STEPAN: Zašto se sastao s velikom vojvotkinjom ako ne da traži pomilovanje? Ona je svuda razglasila da se pokajao. Kako je moguće znati šta je istina?

DORA: Mi znamo šta je rekao na suđenju i šta nam je pisao. Je li Janek rekao da žali što raspolaže samo jednim životom koji može baciti kao izazov autokratiji? Može li čovek koji je to rekao tražiti pomilovanje, može li se pokajati? Ne, on je želeo i želi smrt. Od onoga što je on uradio nemoguće je odreći se.

STEPAN: Pogrešio je što se sastao s velikom vojvotkinjom.

DORA: On jedini o tome odlučuje.

STEPAN: Prema našim pravilima nije smeo da je vidi.

DORA: Naša pravila nalažu da se ubije, ništa više. On je sada slobodan, najzad slobodan.

STEPAN: Još ne.

DORA: Slobodan je. Ima pravo da na pragu smrti čini što mu je volja. Jer on će umreti, budite zadovoljni!

ANENKOV: Doro!

DORA: Ama naravno. Kakav trijumf kad bi bio oslobođen! To bi, je li, bio dokaz da je velika vojvotkinja govorila istinu, da se pokajao i da je izdao. Naprotiv, ako umre, vi ćete mu verovati i moći ćete i dalje da ga volite. (Gleda ih.) Skupa je vaša ljubav.

VOJNOV (Prilazi joj) Ne, Doro. Nikad nismo posumnjali u njega.

DORA (Hoda po sobi) Da... Možda... Oprostite mi. I, najposle, šta mari! Noćas ćemo znati... Ah, jadni Aleksej, zašto si došao ovamo.

VOJNOV: Da ga zamenim. Plakao sam i bio sam ponosan kad sam čitao njegov govor na suđenju. Kad sam pročitao: »Smrt će biti moj najveći protest protiv sveta suza i krvi...« počeo sam da drhtim.

DORA: Svet suza i krvi... Da, on je to rekao, istina je.

VOJNOV: Rekao je... Ah, Doro, kakva je to hrabrost! A na kraju njegov veliki poklič "Ako sam bio na visini ljudskog protesta protiv nasilja, neka smrt čistotom ideje kruniše moje delo." Tada sam odlučio da dođem.

DORA (Krije lice u šake.) Zaista, on je hteo čistotu. Ali kako je strasno to krunisanje!

VOJNOV: Ne plači, Doro. Tražio je da niko ne plače za njim. O, kako ga sada dobro razumem. Ne mogu da sumnjam u njega. Ja sam patio zato što sam bio kukavica. A onda sam bacio bombu u Tiflisu. Sada se ne razlikujem od Janeka. Kad sam doznao za presudu imao sam samo jednu želju: zameniti ga kad već nisam bio pored njega.

DORA: Ko ga može zameniti noćas! On će biti sam, Aleksej.

VOJNOV: Moramo ga podržati našim ponosom, kao što on nas podržava svojim primerom. Ne plači.

DORA: Gledaj. Oči su mi suve. Ali, brate, o, ne, nikad više neću moći biti ponosna!

STEPAN: Doro, nemoj me pogrešno shvatiti. Želim da Janek živi. Potrebni su nam takvi

ljudi.

DORA: On to ne želi. I mi moramo želeti da umre.

ANENKOV: Ti si luda.

DORA: Moramo to želeti. Ja znam njegovo srce. Samo će tako naći mir. O da, neka umre! (Tiše) Ali neka umre brzo.

STEPAN: Idem, Borja. Hajdemo, Aleksej, Orlov nas čeka.

ANENKOV: Dobro. I brzo se vratite. (Stepan i Vojnov idu ka vratima. Stepan gleda Doru.)

STEPAN: Sada ćemo doznati. Pripazi na nju. (Dora je na prozoru. Anenkov je posmatra.)

DORA! Smrt! Vešala! Pa opet smrt! Ah, Borja!

ANENKOV: Da, sestrice. Ali nema drugog rešenja.

DORA: Ne govori tako. Ako je smrt jedino rešdnje, nismo na pravom putu. Pravi put je onaj koji vodi prema životu, prema suncu. Ne može se stalno trepeti hladnoća...

ANENKOV: Ovaj vodi i prema životu. Životu drugih. Rusija će živeti, naši unuci će živeti. Seti se šta je govorio Janek: »Rusija će biti lepa!«.

DORA: Drugi, naši unuci... Da. Ali Janek je u tamnici i konopac je hladan. On će umreti. Možda je već umro zato da bi drugi živeli. Ah, Borja! A ako drugi ne budu živeli? A ako je umro uzalud?

ANENKOV: Ćuti. (Tišina.)

DORA: Kako je hladno. A proleće je. Znam da u zatvorskom dvorištu ima drveća. Sigurno ga vidi.

ANENKOV: Sačekaj vesti. Nemoj tako da drhtiš.

DORA: Hladno mi je i čini mi se da sam već mrtva. (Pauza) Sve ovo čini da tako brzo starimo. Nikad više nećemo biti deca, Borja. Sa prvim ubistvom detinjstvo iščezava. Bacim bombu i u jednoj sekundi protekne ceo život. Da, sada možemo umreti. Proživeli smo ceo ljudski vek.

ANENKOV: Onda ćemo umreti boreći se, kao što priliči ljudima.

DORA: Išli ste prebrzo. Niste više ljudi.

ANENKOV: I zlo i beda su išli brzo. Nema više mesta za strpljenje i za sazrevanje u ovome svetu. Rusija se žuri.

DORA: Znam. Preuzeli smo na sebe svu nesreću sveta. I on ju je bio preuzeo. Kakva hrabrost! Ali ponekad pomislim da je to oholost koja će biti kažnjena.

ANENKOV: To je oholost koju plaćamo svojim životima. Niko ne može ići dalje. To je oholost na koju imamo pravo.

DORA: Da li smo sigurni da niko neće otići dalje? Ponekad kad slušam Stepana, obuzima me strah. Možda će doći drugi koji će se pozivati na nas da bi dali sebi pravo da ubijaju a da ne plaćaju sopstvenim životom.

ANENKOV: To bi bilo kukavički, Doro.

DORA: Ko zna? Možda je to pravda. I tada se niko više neće usuđivati da je pogleda u lice.

ANENKOV: Doro! (Ona ućuti) Ti sumnjaš? Ne mogu da te prepoznam.

DORA: Hladno mi je. Mislim na njega koji se mora truditi da ne drhti kako ne bi izgledalo da ga je strah.

ANENKOV: Zar nisi više s nama?

DORA (Baci mu se u naručje) O, Borja, s vama sam! Idem do kraja. Mrzim tiraniju i znam da ne možemo drukčije. Ali ovo sam odabrala vesela srca a tužna srca ostajem pri

tom izboru. U tome je razlika. Mi smo sužnji.

ANENKOV: Cela je Rusija u sužanjstvu. Mi ćemo razoriti zidove tamnice.

DORA: Daj mi samo bombu i videćeš. Stupaću usred plamenih jezika ali moj korak biće čvrst. Lakše je, mnogo je lakše umreti od svojih kontrakcija nego živeti s njima. Da li si voleo; Borja, da li si ikad voleo?

ANENKOV: Voleo sam, ali to je bilo tako davno da se više ne sećam.

DORA: Pre koliko vremena?

ANENKOV: Pre četiri godine.

DORA: A koliko ima vremena kako rukovodiš Organizacijom?

ANENKOV: Četiri godine. (Pauza) Sada volim Organizaciju.

DORA (Ide prema prozoru) Voleti, da, ali biti voljen!... Ne, mora se stupati napred.

Hoćeš da se zaustaviš. Stupaj! Stupaj! Hoćeš da pružiš ruku i da se opustiš. Ali prljava nepravda lepi se za nas kao tutkalo. Stupaj! I eto, osuđeni smo da budemo veći od samih sebe. Hteo bi da voliš bića, lica. Ljubav radije nego pravda. Ne, mora se stupati napred. Stupaj, Doro! Stupaj, Janek! (Zaplače) Ali za njega je cilj blizu.

ANENKOV (Uzme je u naručje) Biće pomilovan.

DORA (Gleda ga) Znaš dobro da neće. Znaš dobro da ne sme biti pomilovan. (Okrene glavu) Možda su već u dvorištu. Svi su se odjednom utišali kad se pojavio. Samo da mu ne bude zima. Borja, znaš li kako se veša?

ANENKOV: Konopcem. Dosta, Doro!

DORA (zaslepljeno) Dželat skoči na ramena. Vrat se slomi. Zar to nije strašno?

ANENKOV: Da. U izvesnom smislu. U jednom drugom smislu, to je sreća.

DORA: Sreća?

ANENKOV: Osetiti čovečju ruku trenutak pred smrt. (Dora se baci u naslonjaču. Ćutanje.) Doro, treba da otputujemo posle ovoga. Odmorićemo se malo.

DORA (unezvereno) Otputovati? S kim?

ANENKOV: Sa mnom, Doro.

DORA (Gleda ga) Otputovati! (Okrene se prozoru) Sviće. Janek je već mrtav, sigurna sam.

ANENKOV: Ja sam tvoj brat.

DORA: Da, ti si moj brat i vi ste svi moja braća koju volim. (Čuje se kiša. Dolazi jutro. Dora govori tiho.) Ali kakav strašan ukus ima ponekad bratstvo! (Kucanje. Ulaze Vojnov i Stepan. Svi ostanu nepomični. Dora se povede ali se održi na nogama s vidljivim naporom.)

STEPAN (tiho) Janek nije izdao.

ANENKOV: Orlov je video?

STEPAN: Da.

DORA (Stupa napred čvrsto) Sedi. Pričaj.

STEPAN: Čemu?

DORA: Sve pričaj. Imam pravo da znam. Zahtevam da sve ispričaš. U pojedinosti.

STEPAN: Ne bih mogao Osim toga, sada treba krenuti.

DORA: Ne, ispričaćeš. Kad mu je saopšteno?

STEPAN: U deset časova uveče.

DORA: Kad je obešen!?

STEPAN: U dva časa ujutru.

DORA: I čekao je četiri sata?

STEPAN: Da, bez reči. A onda je sve islo vrlo brzo. Sad je gotovo.
DORA: Četiri sata bez reči? Čekaj malo. Kako je bio obučen? Je li imao svoju bundu?
STEPAN: Ne. Bio je sav u crnom, bez ogrtača. I imao je crni filcani šešir.
DORA: Kakvo je bilo vreme?
STEPAN: Mrkla noć. Sneg je bio prljav. A onda ga je kiša pretvorila u lepljivo blato.
DORA: Da li je drhtao?
STEPAN: Ne.
DORA: Da li je Orlov uspeo da uhvati njegov pogled?
STEPAN: Ne.
DORA: Kuda je gledao?
STEPAN: Orlov kaže u sve prisutne ne videći nikoga.
DORA: Dalje, dalje?
STEPAN: Pusti, Doro.
DORA: Ne, hoću da znam. Bar njegova smrt mi pripada.
STEPAN: Pročitana mu je presuda.
DORA: Šta je radio za to vreme?
STEPAN: Ništa. Samo je jednom prodrmao nogu da bi otresao malo blata koje mu se nahvatalo na cipelu.
DORA (Glava u šakama) Malo blata!
ANENKOV (naglo) Kako to znaš? (Stepan ćuti.) Za sve si pitao Orlova? Zašto?
STEPAN (Okreće glavu.) Bilo je nešto između Janeka i mene.
ANENKOV: Šta to?
STEPAN: Zavideo sam mu.
DORA: A onda, Stepane, a onda?
STEPAN: Otac Florensi je prišao i prineo mu raspeće. Odbio je da ga celiva. I izjavio je:
»Već sam vam rekao da sam završio sa životom a da su sa smrću moji računi poravnati.
DORA: Kakav mu je bio glas?
STEPAN: Kao i obično. Samo bez one poznate njegove groznice i nestrpljenja.
DORA: Da li je izgledao srećan?
ANENKOV: Ti si luda?
DORA: Da, da, siguran sam da je izgledao srećan. Jer, kad se već odrekao sreće za života da bi se bolje pripremio za žrtvu, bila bi to prevelika nepravda ako ga sreća nije zadesila kad i smrt. Bio je srećan i mirno je stupio kod vešala, zar ne?
STEPAN: Stupio je. Dole na reci se razlegala pesma uz pratnju harmonike. Psi su zalajali u tom trenutku.
DORA: Tada se popeo...
STEPAN: Popeo se. Uronio je u noć. Neodređeno se video pokrov kojim ga je celog bio obavio dželat.
DORA: A onda, a onda...
STEPAN: Potmuli zvuci.
DORA: Potmuli zvuci. Janek! A onda... (Stepan ćuti)
DORA (sa žestinom) Pitam, a onda. (Stepan ćuti) Govori, Aleksej. A onda?
VOJNOV: Jedan strašan zvuk.
DORA: Aah. (Baci se na zid. Stepan okrene glavu. Anenkov plače. Dora se okrene i gleda ih oslonjena leđima o zid.)
(Dora promenjenim, izgubljenim glasom) Ne plačite. Ne, ne, ne plačite! Zar ne vidite da

je ovo dan opravdanja. Nešto se razleže u ovom času što nam svedoči, nama ostalim pobunjenicima: Janek nije ubica. Jedan strašan zvuk! Bio je dovoljan jedan strašan zvuk i eto ga ponovo u radostima detinjstva. Sećate li se njegovog smeha? Ponekad se smejao bez razloga. Kako je bio mlad! Sada se sigurno smeje. Sada se sigurno smeje lica zarivenog u zemlju. (Prilazi Anenkovu) Borja, ti si moj brat? Rekao si da ćeš mi pomoći?
ANENKOV: Da.

DORA: Onda učini to za mene. Daj mi bombu. (Anenkov je gleda.) Da, idući put. Hoću da je bacim. Hoću da bacam prva.

ANENKOV: Dobro zna[da nećemo da žene budu u prvim redovima.

DORA (krikne) Zar sam ja sada žena? (Gledaju je. Ćutanje.)

VOJNOV (tiho) Pristani, Borja.

STEPAN: Da, pristani.

ANENKOV: Sada je tvoj red, Stepane.

STEPAN (Gledajući Doru) Pristani. Ona sada liči na mene.

DORA: Daćeš mi je, zar ne? Baciću je. A kasnije, u jednoj hladnoj noći...

ANENKOV: Da, Dora.

DORA (Plače) Janek! Jedna hladna noć i isti konopac! Sve će sada biti lakše.

zavesa